קריטיק

ערשטינט יעדען חודש
רעדאגירט פון משה זילבורג

א י נ ה א ל ט

משה זילבורג / סקעפטיקער
מלך ראוויטש / דאס דריטע, דאס לעצטע מלכות
נ. ווייניג / אין די טריט פון א נייעם יידישען ספיל
ה. לייוויק / פערזען
פרץ מארקיש / פון ציקל: אין דרויסען
מלך ראוויטש / דאס איינזאמע ליד פון מיין לעבען
יונה ראזענפעלד / מאראם רוישמאן
דער פנקס (נאטיצען). אנ'ענטפער פון אמעריקאנער חבר. דער נאליציאנער דיכטער.
היינע אין אימבערם שפיגעל. ערקלערונג

ארויסגעגעבען פון דער קאָאָפּעראַטיוו אָפּטיילונג "קריטיק" בײַם פֿאַרלאָג "דער קוואל" וויין

העפט 7 צוויטער יאָרגאַנג 25 יאַנואַר 1921

„Kritik", Literarische Monatschrift
Wien II,. Taborstrasse Nr. 7

אבאָנעמענט:

פֿאַר דייטש-עסטרייך: א האַלב יאָהר 60 קר. | פֿאַר פוילן: א האַלב יאָהר 60 מארק
פֿאַר דייטשלאַנד: א האַלב יאָהר 18 מק. | פֿאַר אַמעריקע: א האַלב יאָהר 120 סענט
איינצעלנומער אין דייטש-עסטרייך 10 קרוינען | איינצעלנומער אין אויסלאַנד לויט אבאָנעמענט

פֿאַרלאָג „דער קוואל"
Wien, II. Taborstrasse 7/12

בער האַראָוויץ
פון מיין היים אין די בערג
נעדיכטען

יוסף לעווי
פֿרומע געזאַנגען
נעדיכטען

טויט-ציקלוס
צוזאַמענגעשטעלט פון מלך ראוויטש
פראָזאָוויסנאבע

יודישע פֿאָלקסביליאָטעק
ערשטע סעריע: פינף נפטרים
פראָגנאָזען פון:
1. שלום עליכם מים א הקדמה פון מענדעל זינגער
2. יצחק ליב פרץ מים א הקדמה פון משה זילבורג
3. מענדעלע מוכר ספרים מים א הקדמה פון משה נ'אם
4. שמעון שמואל פֿרוג מים א הקדמה פון מלך ראוויטש
5. יעקב דינעזאָהן מים א הקדמה פון בן-יעקב

די ערשטע סעריע איז קינסטלעריש באצירט
פון דעם בעקאַנטען מאלער אוריאל בירנבוים

שוין ערשינען
דוד קעניגסבערג
הונדערט סאָנעטען

אין דרוק נעפֿינען זיך:
אוריאל-בירנבוים-אלבום
צייכנונגען צו:
שלום עליכם / י. ל. פרץ / מענדעלע מוכר ספרים / ש. ש. פֿרוג / י. דינעזאָהן
י. י. לינעצקי
דאָס פוילישע יונגעל
הקדמה פון משה זילבורג

אונזער פֿאַרלאָג האָט איבער-נענומען די פֿאַרטרעטונג פון:
„נייעם פֿאַרלאָג" אין וואַרשע
אין „נייעם פֿאַרלאָג" זענען ביז איצט ערשינען ביכער פון:
דוד איינהאָרן / נח פֿרילוצקי / ש. י. סטופניצקי / דר. שלמה עטינגער
נחום שטיף / ש. ראָזענפֿעלד / יואל מאָסטבוים / הענריק שענקעוויטש

אונזערע פֿארטרעטער זענען:
פֿאַר אמעריקא:
Farlag „AMERIKA" New-York 215 East Broadway
פֿאַר פוילן:
„Najer Farlag" Warschau, Dzika Nr. 3/21
פֿאַר מזרח-גאליציען:
N. Siegel Lemberg, Pasaż Hausmana 8
פֿאַר ארגענטיניע:
Bumaschny & Fain Buenos-Aires 752 Ombu
פֿאַר רומעניע:
Jacob Groper, Bucarest, Strada Lucaci 24

Verantw. Red. Z. Ch. Bergner Druck: „Union" Wien, IX. Liechtensteinstrasse 21

אין די נעכסטע נומערן וועלען געדרוקט ווערן:

ארטיקלען פֿון: א. באשין, נ. ווייניג, משה גראָס, משה זילבוּרג, צבי דיזנדרוק א. א.

ערצעהלונגען פֿון: יונה ראָזענפֿעלד, יואל מאסטבוים, א. מ. פֿוקס, משה זילבורג, ברוך גלאזמאן, בער האַראָוויץ א. א.

לידער פֿון: יעקב גראָפער (בוקארעסט), מלך כמיעלניצקי, ל. קוויטקא, דוד האַשטיין א. א.

איבערזעצונגען: «צוועלף» פֿון אלעקסאנדער בלאָק, איבערזעצט פֿון משה לוויטין.

רעדאַקציע:

M. SILBURG. WIEN XVIII. KARL LUDWIGSTRASSE 5/10

אונזערע מיטאַרבייטער:

דוד איינהאָרן · דוד איגנאַטאָוו, (ניו־יאָרק) / ראובן אייזלאַנד (ניו־יאָרק) / אַל. גוריה, (ניו־יאָרק) / דוד בערגעלסאָן / ברוך גלאַזמאַן, (ניו־יאָרק) / משה גראָס · נפתלי גראָס, (פֿילאַדעלפֿיע) צבי דיזנדרוק / דער נסתר / בער האַראָוויץ / מ. ד. האפשטיין נ. ווייניג / י. מ. וויסענבערג / משה זילבוּרג / א. באשין מלך כמיעלניצקי / משה לוושין / זישא לאנדוי, (ניו־יאָרק) יוסף לעווי / ב. לאַפּין, (ניו־יאָרק) / ה. לייוויק, (ניו־יאָרק) מאַני לייב, (ניו־יאָרק) / ל. מילער, (ניו־יאָרק) / יואל מאַסטבוים ש. ניגער / א. מ. פֿוקס / נח פּרילוצקי / ל. קוויטקא / דוד קעניגסבערג · יונה ראָזענפֿעלד / א. ראָזבני, (ירושלים) א. ראַבאָי, (ניו־יאָרק) / מלך ראַוויטש א. א. (די וויטערדיגע רשימה קומט)

*

די נאהענטע מיטאַרבייטער פֿון דער «קריטיק» האבן זיך אפֿיציעל אָרגאַניזירט אין א גרופּע, וועלכע גיט אַרויס אויף קאָאָפּעראַטיוו יסודות די צייטשריפֿט «קריטיק» אין די אייגענע ווערק פֿון איהרע מיטגלידער.

*

אַזוי איז שוין די ווירקונג פֿון יעדער קאַטאַסטראָפֿע: דעם גלויבינעם שטארקט זי אין זיין אמונה, דעם סקעפּטיקער וואַרפֿט זי אין א תהום פֿון עצבות און מרה שחורה: דעם גלויבינעם מראָנט זי צו נעהנטער צו די אויגען דעם «אחרית הימים», דעם סקעפּטיקער טראָנט זי צו צום נאָז דעם סוילען ריח און דעם שטויב פֿון די איינענפֿאַלענע חורבות . . .

אויף די חורבות פֿון אונזער וועלטל שטעהט דער סקעפּטיקער צוויישען דעם בענרעניצט־נאנצען און פֿערצווייפֿעלטען ציוניסט, וואָס זעהט די איינצינע ישועה סאָר זיין פֿאָלק אין ארץ ישראל און צוויישען דעם קרבנ׳יש נאנצען, יודישען סאָציאַליסט, וואָס זעהט די ישועה פֿון זיין פֿאָלק אין דער גאולה פֿון דער גאנצער וועלט.

איינער איז דער סקעפּטיקער אין זיין מין און דריי נעשטאַלטען האט ער. ער בעווייזט זיך סאָר אונז אין נעשטאַלט פֿון יענעם אינדיווידּ, וועלכער האט א הארץ, וואָס קלאַפּט אמאָל סאָר יענעם אין אַמאָל סאָר דעם. תמיד זוכט ער סאָר זיך עפּעס אַזוינס, וואָס «פּאסט» צו איהם, וואַרט אם אין סערלענענהייט און נעפּינט עס, ווי דער שטיינער, קיינמאָל נישט. יעדער איבערציינט־שטאַרקע שטים, יעדער התלהבות׳דיגער מאָמענט אויף איין זייט, וואַרפֿט אויף איהם אנ׳אימה, מאַכט איהם נאַנץ בטל און ציהט איהם צו אויף אַ ווייל צו זיך. דערפֿאָר האלט ער בסתר, ביידע הענד גרייט — איינע שטעקט דאָ און איינע דאָרט. וועדט ער אָבער, סוף כל סוף, פֿערשלעפּט אין איין זייט—בלייבט ער דער עקר, דער מענש אהן נשמה. דאָס איז דער טיפּ פֿון בעקאַנטען סימפּאטיקער־נאכלויפֿער, דער «ערב רב» פֿון יעדער אידעע.

דער איז אומעטום, אין אַלע ציטטען און קוטט קיינמאָל אין חשבון ניט. און ווידער בעווייזט ער זיך אין א נעשטאַלט פֿון איינעם, וואָס האט צווי סאל־דען ארום די ליפּען — א נעפּס פֿון אירגעניע און בטול סאר אלץ. זיין שיידעל איז פֿול מיט די חורבונות פֿון אלע עפּאכעם פֿון דער מענשליכער היסטאריע; אין יעדעם קעמערל פֿון זיין מח ליגט מקובר דער חורבן פֿון א דור . . . ער פֿיהרט אייך זיי אויף אויפֿ׳ן האנד, ווי אויפֿ׳ן עקראן, מיט אלע היסטאָרישע פֿרטים. זיין קוק איז ווי איינער, וואס וואַרט שוין אויף אונזער חורבן אין איז זיכער אין איהם . . . ער האָט זעהר א ווייטען אויג אוּן לייענט אין דער צוקונפֿט, ווי אין אן׳אפּענעם בוך, און דערפֿאר קוקט ער אויף אונז תמיד מיט א רחמנות נעפּיהל. «טרויט איהם, ער וואָלט אויך וועלען גלויבען, אָבער ער קען, זאגט ער, דעם מענשען! . .» ער שטעהט אונז יעדערן הינטער׳ן רוקען, נעהט אונז נאך, ווי א שאטען, גנב׳עט זיך אַריין, אונבעמערקטערהייט אין אונז . . .

דער וועט אייביג זיין אוּן לאַנג וועט דויערען דער קאמף מיט איהם.

אין איבער די דאָזיגע צווי נעשטאַלטען, די שאטענס פֿון אונזער אייביגער שוואַבקייט, שטעהט א נייע נעשטאלט — דער אומרוהיגער שאטען פֿון אונזער צייט. די נייע צייט, די איבערגעצייטינטע, האט איהם נעבוירען — דעם אינטוי־לעקטועלען סקעפּטיקער. יענער, ביי וועמען דער סקעפּטיציזם איז א טין לעבענס־טעאריע, א נאַנצע וועלט־אנשויאונג: דער שפּילעוודיגער אייראפּעאישער סקעפּ־

טיציום פון עסטעט־דעקאנדענט. ביי אונז נעמיש מיטן אלטען בית המדרש סלפול. ער שעפט פון איהם זיין נאנצע חיונה. אין ליידט ער דערבי, ווי עס טרעפט אפט בכי דעם מן, האט ער אבער אויך דערפון זיין בעזונדערע הנאה . . . עס איז קיין ספק ניט, אז, אין זיין תוך שטעהט ער זעהר נאהענט צו 'יעדער ערשיי־נונג פון לעבען אין ווערט בעריט פון איהר — דערפאר איז ער טאקע אזוי אל־זייטיג אין תמיד טאלעראנט, פיל מיט פערשטענדעניש. פאר 'יעדער מיינונג. דערהערט ער א שטים, פון טיפען הארצען, וואס רופט ערנסט־וואהרהיין — אזוי קומט ער גלייך מיט זיין הויפט טענה: "פון וואנען ווייסטו, אז דער אמת איז בייַ דיר?" ער, דער נישט־נעראטענער נעוויקס פון דער אונאפהענגיקער צייט, קען פערשטעהט זיך, בשום אופן נישט תופס זיין, אז איין אמת איז נאר דא, אין דאם איז דער פרימיטיווער, דער אור־נאטירליכער. (נישט אומזיסט שטעהט בייַם היינטיגען מענשען אלם העכסטער אידעאל די קאמוניסטישע פארם פון לעבען, די פרימיטיווסטע אין נאטירליכסטע.) זאגסטו, למשל, ארויס דעם פשוטן אמת, אַן די יודישע שפראך איז אינזער אייגענטער לעבעדיגער אבר, אהן ווילכען די ווייטערדיגע יודישע עקזיסטענץ אלס פאלק, איז א חזוק, אַליא אזוי פרימיטיוו אוּן נאַטירליך — האט ער שוין גרייט פאר אייך עפעס א מין "יודישקייט", וואם איז "אפשר" נאך דער מיינונג פון אַנדערע, וויכטיגער פאר דער יודישער שפראך. וואם איז דאס אזוינס פאר אמאטעריע? אפשר יענע "יודישקייט" פון די מוסר סתרים, וואם ליגט אין שטויב בייַ דער "אגודת ישראל", אדער אפשר דאם "יהדות" פון דעם עקר קלויזנער אין דעם יונקעריישען הערמאן כהן? אוּן אפשר נאר די אַמעריקאַנישע רעווערענדן־יודישקייט? הויבסטו אויף א העכערען טאָן, שרייפט אַרויס דיין וועהטאג אין דעם וועהטאָג פון אינז אלעמען, דערמאנט ער דיר תכף אין בעשיידענקייט. שיקט ער דיר צום תהילים נאך טרייסט, אינזער בעקאַנטע, פאלקסטעוועל רפואה. אַי אינזער וואונד איז שוין אַזוי בראַנדיג אז קיין תהילים־פלאסטערל קען שוין דא נאר ניט העלפען, אַי קיינעם פון אינז פאלט נאר ניט איין צו זוכען "טרייסט", בשעת עס שטעהט אויפ'ן סדר היום די גרונד־אומענדערונג פון אינזער לעבען, — דערצו איז ער עסקען, וואס טראגט אין זיך, אזוי צו זא־גען, אלע "ווערטען" אוּן קען זיך פון איינעם ניט אפזאגען. ער איז, אייגענטליך, אין תוך, נאר מסכים מיט אינז אוּן דאך האט ער זיך תמיד זיין "אפשר", אין נראכט זיך, אזוי זיך, פון הנאה וועגען, א תהום'ל צוויישען זיך אוּן אונז.

דער איז נאר א צייט־שאטען, דער איז אינזער קראנקער חבר: דורך אונזערע 'יידען וועט ער נענעזען.

אבער, ווי פרעמד ער איז אונז, אונזער נאנצען מהות, דער טיפ פון סקעפטיקער, בעזונדערס זיין לעצטע נעשטאלט! דער אלטער יודישער בטחון, דער פאסיווער אוּן טויער־שטארקער — האט איהם נישט צוגעלאָזט צו זיך. דער נייער בטחון, דער אקטיווער, דער בויענדיגער האט איהם נאר נישט נעקענט. בשעת אין דער אלטער אייראפע האט ער שוין אומגעשפאצירט איבער אלע בולוואַרען, דער רוסישער יוד, דער שאפענדיגער אוּן לעבעדיגער, האט אין דער לעצטער עפאָכע אויך עפעס נעוואוסט פון סקעפטיציזם. אבער נאר פון אַן אנדער מין. זיין סקעפטיציזם איז ניכער נעווען א טיפע רעזיגנאציע, אַן אַרט צוואפענשרופענעס, זיין בעשיידענקייט האט איהם נעלייגט שלעפער אויפ'ן טויל. (זיין נישט נעלונ־

נענער פראַטאַטיפ איז "דער שטומער" פון א. וויי־טער). דאס זענען אבער נעווען תמיד נישט מעהר ווי ווהען, "ער יעבור זעם" — ביז דער צאָרן וועט אריבער.

אוּן עס איז נאר קיין חדוש ניט, וואס דוקא אין אמעריקא טרעפט איצט אויף די נעשטאלט פון "אייראפאישען סקעפטיקער". דער קראַך פון אייראפא האט נעווארפען א שווארצען שאטען פון מורא אויף אמעריקא. אהין האט דערנרייכט נאר דער דומפער אפקלאנג, וואס ברענגט פסק, פערווירונג אוּן שוואכקייט אין די הערצער. די אינערליכע עקספלאזיאנען, וואס האבען אין איין אוּן דערזעלבער צייט נערופען צום טויט אוּן צום לעבען — האט אמעריקא ניט דורכגעמאכט. דערפאר איז דארט סקעפטיציזם, אזוי צו זאנען, אין דער מאָדע: ס'איז נאך א בושה צו זיין א גלויביגער. מ'וועלט נאך אויסנעלאכט . . . מ'שעמט זיך אויפצוהויבען א העכערען טאָן.

פאר אונז אבער זענען דא נאר צוויי וועגען: החיים והטות. איבער אונזער חרוב'ער וועלט נעהט אום א כת קול, איין אוּן דיזעלבע שטים, וואס רופט צום לעבען אוּן צום טויט. אוּן יענע, וואס קעמפען פארן נייעם לעבען טראגען אין זיך די פערצווייפלונג פון טויט.

אוּן מ'שריים פון וועהטאג, מ'שרייט פון התלהבות — פאר סקעפטיציזם איז קיין פלאַץ נישטא!

מלך ראוויטש / דאָס דריטע, דאָס לעצטע מלכות

נעכומען פון בוך "נאקעטע לידער" וואס ערשיינט בקרוב

דעם לעסטערערס ליד נענען דעם נאט

דיר דערווידער, דיר דערווידער!
אין די וועלטער מאַנצען מיר פאַר פרייד אין טויל,
אוּן איך וואַרף זיי, ווי אַ זיבענפאַרביגע קויל,
פאַר די פֿיס דיר,
נעין יהוה!

דיר דערווידער וויל איך מיך אומענדליך פרייהען,
מיט דעם נאַנצען בלאָהען היימעל, אוּן מיט יעדער קרעאטור,
דיר דערווידער וויל איך לאָבען, לאָבען נאר,
דיר דערווידער!

דיר דערווידער אוּן אַקעגען,
וויל איך קיינעמען נישט פרענגען,
אוּן נישט קלערען פון קיין טויט,
כל־זמן ס'בליהט אויף בייַמער צוקער
אוּן עס וואַקסט אויף פעלדער ברויט.

דיר דערווידער וויל איך לעבן
ניינציג יאהרען, אָפשר מעהר;
אין אַ טרער
זאָל קיינמאָל נישט אויף מיינע באַקען קומען,

דיר דערווידער, דיר — דערווידער!
אַזאַ וואָרט, אַזאַ מין וואָרט —
שרייען שרייט עס אויף מיט לידער,
אין די לידער שטעהען אויף,
ווי די הינד, די יונגע אין קודלאַטע הינד,
דיר דערווידער!

פֿאַר דעם מענש

ליבער איז מיר שוין דער מאַן, דער נייסטיג שוואַבער,
וואָס נעווען־עלטיגט איבער אַ סאָר האַרטע, מיסקיליאַרנע הענד,
אין נעווען־עלטיגט איבער נייצייג הארטע יאהר,
אין איבער מחנות ווילדע שקצים אין נעזונטע שיקסעס, ביז צום פערטען דור,
וואָס איז אַן אַרבעטאָרער אין א שטיינבראָך,
אָדער פֿערדינעבט אין א נרויסען נוט.

ליבער איז ער מיר, ווי דער קראַנקער למדן, וועלכער נריבעלט איבער אַלטע ביכער,
היינט האָט ער אַלע וועלט־נערעטענישען אויסנעליינט,
אין מאָרנען איז ער מיט זיין אייגען ווערק נישט זיכער,
אין איבער זיינע אַכט־און־צוואַנציג יאָהרען
ליגט אַ שאָטען פֿון דעם טויט,
אין מיט ציטערדיגע קלוגע, קראַנקע פֿינגער
פֿיהרט ער אומעטיג צום מויל דאָס דינע ברויט,
אין קען די פֿרויען נור פֿון מילדע דיכטערס לידער,
נישט פֿון זיין אייגען שטרויען נאַכט־נעלעגער;
אין איז אַ צערטערנער
פֿון קולטור, פֿון עטהאָס, נייסט אין פֿון באַצילוס פֿון דער לונגענקרענק.

דאַפֿאַר איז ליבער מיר דער מאַן, דער נייסטיג שוואַבער,
וואָס אַרבעט אין א שטיינבראָך, אָדער היט
אַ סאָד פֿאַר נאַכטליכע גנבים,
אָדער איז אַ שטאַל־יונג ביי די סוסים אין אַ נרויסען נוט,
אָדער נאָר אַ רויער, רויטער רייטער
אין די באַרייער־ארמיען
פֿון דער רוסישער סאָוויעטען־רעפובליק.

נ. ווייניג / אין די טריט פֿון א נייעם יודישען סטיל

ג

אם קאר אויילד:
„דער אמתיער סוד פון דער וועלט
ליגט אין דעם וואס מען זעהט
אין נישט אין דעם אומזיכטבארען."

אויפֿן שוועל פֿון דער יודישער מאָדערנער פאָעזיע בעווייזט זיך א קענטיגע נרופּע פֿון דיכטער, וואס צייכענט אן דעם וועג און נישט דעם נרונד־טאָן פֿאר דער ביז־איצטיגער אין וויטערדיגער אנטוויקלונג. אויפֿן ערשטען קוק וועלען זיי זיך אויסדאכטען פֿאר נאר בעזונדערע ליטעראריש פּיזיאנאמיעס. וועלן מען ציהט אבער צווישען זיי א ליניע, וועט זיך באלד ארויסווייזען, אז עס זענען דאך פֿאראן מאמענטען, וועלכע קניפּען צונויף דאס פֿערשידענאַרטיגע פֿון זייער ליטעראריש בעטעטיגונג. עס וועט זיך וויזען, אז דער נרונדטאָן פֿון זייער שאַפֿען, אין א נעמיינזאמער קוואַל פֿאר די קינסטלעריש אויסדרוקען, אוּן דא ווידער קאָן מען זיי בשום אופן נישט אפשיידען פֿון דעם אלעמען, וואס איז נעווען ארום זיי אין דער קולטורוועלט. עס איז מעהר ווי אן אויבענאויפֿיג פֿארקוקען זיך אויף דעם נאנצען שאפֿען פֿונם קולטורעלען אייראָפּא אין די צייטען, וועלן עס האבען נעשאפֿען וועלען אין באָדלער, נעאָרנ אין האָפֿמאַנסטאָל, באַלמאָנט אין סאָלאָנוב. סטאף אין פּישיבישעווסקי, האמסין אין אנדערע. די צייט, דער צייט־נייסט (א, דער פֿארשאָלטענער צייט־נייסט!) האט אויך בעלעקט מיט אירע פֿאליעס דאס קלייניע, יונגע, יודישע אינזעלע: אין נישט אומזיסט רופּט זיך די דאזיגע תקופה אזוי נערען אן: די נעאָראָמאנטישע. אוּן נישט אומזיסט האט אויך בייּ אינז דער ראָמאנטיזם אזעלכע טיפֿע וואורצלען. אלין האט זיין סבה אוּן אלין בידעט זיך אין פּעסטע רינגעלעך אין קייטעלעך.

אין אויב עס האט נעקאָנט אריינדרינגען אין אונזער ליטעראטור דער נעאָראָמאנטישער אוּן אימפּרעסיאָניסטישער נייסט פֿון אייראָפּא, איז עס נאָר א דאנק די ספּעציפּישע, נייסטיגע ירושה, וועלכע איז מעכאַניש אוּן אויטאָמאטיש איבערנענאנגען פֿון דעם יודיש־ראָמאַנטישען נלות־שמערץ אוּן מאקע אלס פּועל־יוצא דערפֿון.

דער נע ונד־נייסט, וואס קוים־קוים ער דערמאנט זיך אן דער פֿערנאנגענהייט (ער דערמאנט זיך אפילו א ביסעל יאָ, נאָר ס'פעהלט אים אוים דער בריטער פֿערספּעקטיווישער פֿארנעם), אוּן וויסט נישט וואוּ אהין, האט נעמוזט נעפּינען זיין אויספּלוּס, די רינע, דורך וועלכער עס האט זיך נעקאָנט צוּנוסען אוּן פֿאר־וואנדלען אין אנדערע פֿארמען. אויב די ביזאיצטיגע האבען נישט דערפילט זייערע אויפֿנאבען. אוּן דער נייסט האט זיך מאָדערניזירט אדער ווי עס זאָנט דער יודיש־אמעריקאנער מאלער טאָפּעל: „מאָדערניזם איז אלזאָ, ווי איינער וואָלט זאנען „היינט"; אימער איז „היינט". דאך אן אנדערער „היינט". דער דאָזיגער צייטנייסט האט נעשטרעבט צו די פֿולקומסטע אויסדרוקס־פֿארמען פֿונם יודישען לעבען, אוּן אלס אזעלכער האט ער זיך אנגעהויבען צונויפֿצוקלייבען אין בילדען א נעוויסע נאנצקייט, א סטיל. דער סטיכישער נעביי האט זיינע אָרנאנישע בעדערפענישען, וועלכע ער טראַכט צו בעפרידיגען אוּן רעאַליזירען, אוּן דוקא פֿולקאָמטען.

א צינישען ביישפיל פאר אזא פּוילקאמענער פּאָרס־רעאַליזאַציע פון אָטאָ דעם אימפּרעסאָניסטישען נעראנקען־נאנג געפינט מען בייַ זישא לאנדוי:

א וועלט פון מאָרד, פון אומגעשיק און פון פייַנען,
עס איז זיין קבר שוין פאר מיר געגרייט —
דאָך קומט מיין שעה, זאלסטו פאר מיר ערשיינען,
באוויז זיך כלה, חלום אין מיין פּרייד!

דערווייל איז גוט מיר דא אויף דער וועראַנדע,
ארום די בערג — ווי זיילען טויטע רויה,
אין גוט איז מיר, וואס איך בין זישא לאַנדוי,
אין גוט איז אלעס, וואס איך טראכט און טו!

די דאזיגע סריי בעקענטעניש, וואס קריסטאליזירט אזוי קלאר די גאנצע דעקאַדענטישע (אויב מ׳קאן זי לעת עתה אזוי אנרופען) שטעלונג, הייסט: „א היזן". היזן הייסט דאס זינגען פון צוסרידענקייט. דער רעליגיעזער מענש זינגט היזנען צו זיין גאָט, ווייל ער איז צוסרידן מיט איהם. די צוסרידענקייט איז דער עקסטע אויסדרוק פון דעם נישט־וועלען זיך צוגעפאסן צו די פארשידענארטיגע פער־העלטנישען. דער ראָמאַנטיזם האט זיך נישט געקאָנט צוגעפאסן צו דער וועלט, און איז געווען סובייעקטיוו. דער נאָטוראַליזם וויל זיך נישט צוגעפאסן צו דער וועלט און ווערט דערפאר סובייעקטיוו. ביידע זענען זיי נישט הומאַניסטיש, ווייל זיי טראַכטען נישט אפילו ווענען דעם. צי ס׳איז אפשר דא א דריטער אויס־ווג פון צוגעפאסען די וועלט צו זיך אין א געוויסער מאס. ביידע זענען זיי אידעא־ליסטיש, נאר נישט פונם שטאנדפונקט פונם אידעאל. ביידע זענען געווען אידעאליסטיש אינ׳ם הומאַניישען זין פונם וואָרט. דאס טיפערע פארשטעהען פונם אידעאליזם איז נישט געווען זייער דאנה.

דער ראָמאַנטיזם האט זיך נעראַנה׳ט וועגען דעם נורל פונם קאַלעקטיוו. זיין נורל איז געווען אויך דאס גליק און אומגעשיק פונם יחיד און פארן יחיד. ער האט נעוואלט אליין בעסער זעהן אין דער וועלט, אבער עם האט זיך נאר אויסגעלאזט ביים וועלען צו זעהן דאס בעסערע. זיין יורש האט דאס אפילו שוין נישט געוואָלט. ווייל ער האט עס פראָסט און פשוט נישט געקאנט וועלען. ער האט זיך צוריקגעצויגען אין די שטאלע פּיר וועגט פון זיין איגענעם איך און נאר דאס אויסשליסליך האט געקאנט זיין די מאס און דער בארָמטער פאר אלע ערשיינונגען. אויב אן ערשיינונג איז געווען אנדערש בעשאפען און דער בארָ־מעטער איז שוין נישט נעווען בכח זי צו בענעמען, דאמאלט האט געקאנט סתם פערלייקענט ווערען די ערשיינונג. וואס עס האבען נישט געקאנט בענעמען די פּינף חושים, דאס איז, לכל הפחות, נישט נעווען אינטערעסאנט אויף דער וועלט. דערמיט האט זיך געשאפען אַז דאס ארומיגע עקזיסטירט אויף אזו־פיל, אויף וויפיל דער יחיד בעמערקט עס, אויף וויפיל עס ברענגט אין ציטערען נעוויסע זייטע פון זיין נשמה־אינסטרומענט. און ווייל דער מענש וויים נאנין גוט, אז דאס ארומיגע לאזט זיך נישט אזוי לייכט קאנדענזירען אין איין איינציגער פאָרמולע, טראכט ער דערפאר וועגען אנ׳אנדערען אויסוועג. ער שאפט א פארמולע, וועלכע דערלויבט צו קאנדענזירען עס פאר איהם, פאר זיין צוסרידענקייט, פאר זיין מנוחה אט די עסטעטישע פארמולע:

פאר מיינע פארנעבעלטע שויבען
הויבען זיך העכער, העכער,
הויכע פארשנייטע דעכער,
הויכע און זילבערנע הויבען,

פאר מיינע פארנעבעלטע שויבען
איבער די הויכע דעכער,
הויבען זיך העכער העכער,
רויכלאך, ווי זילבערנע טויבען.

(מאני לייב: ווינטער)

אדער:

די שפילסט ביים פענסטער. סטונקעלט. ס׳בלייבען נאָטען,
און ביי די זייטען — צווויי פערווייטע ליכט.
א העלפט אין שיין, א העלפט אין ליכטען שאטען,
בעווענט זיך קוים דיין מיידעלשעס נעזיכט. א. א. וו.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

שאטענס נרינע. דינע צווייגען. ערנין ווייסט א מאנדאלינע,
ווי א תפלה פון א ווייטער, א לבנה׳נער מדינה.

(לייב ניידוס)

די העכסטע אָבער מדרגה פון דער אָפּגעזונדערטער רואינקייט האט דער־גרייכט משה טייטש. דער אלבעמיינער איינדרוק פון זיין טאָן איז די פארנלי־זערטקייט. כמעט א קאלטקייט. ביי אים איז נישט פאראן די לידישע בעווענונג פון סענטימענטען, וועלכע שאפען אַ נעווים קינאָמאַטאָגראָפיש בילד פונם יחידישען אינווייניגסטען ראנגלען זיך מיט דעם פלאָנטער פון ענאיסטישע נע־פילען: אלץ נעמט אן די פארם פון א אפסטומענט. פון סקולפטורען, אויפגע־שטעלטע אויף די פלעצער פון די גרויסע שטעט. אויב דאס איז אביעקטיווקייט, איז עס די העכסטע מאס פון איהר. אבער די דאזיגע אביעקטיווקייט איז גיכער א פארם פון א פרוב אבצוטוויטען די וואלענדינג נעפילען און שאפען אזוי־ערנאך דאס שאטענבילד פון א פארט אינם וואנלענדינגען לעבען, וואס קאלערט אין קייקעלט ארום מיט בילדער און ערשיינונגען. וועלכע פראלען אזוי לאנג אויף די מענשליכע נשמה. ביז זי ווערט מיד און האט נור איין חשק: צו פארמאכען די אויגען און צו אנדרימלען אין א זיסען שלאף פון פארגעסען אין אלץ. (היינע: „שאטענקושען, שאטענליבע, שאטענלעבען" . . .) נאכט, לבנה און שטערען, און נאך איינם: דאס פארוסען זיך אויף דעם בענריף פון דורות. איז דאס ליבלינגס־מאבל פון דעם שאפונגס־טים.

אונזערע יודישע דיכטער האבען זיך פארליבט מיט א מאדנער עקשנות אינם זינאונטערנאנג. דער טייטש איז פראסט. דער זינאיטערנאנג פירט אריין אין דאס קינגרייך פון נאכט, וואו ספאלט אוועק די אחריות פאר אלץ וואס מען טוט און טראכט. די נאכט איז די ממשלה פון מעסיסטא, און ער טוט אויך אלץ אהן אחריות, ווייל דאס בייזע פילט נישט דעם פערלאנג פון אזא בעדער־פענישי. און וועג מען שטעלט זיך מחוץ פון ביידע בענריפען פון גוטס און שלעכטס, דאמאלם פאלט אודאי אוועק יעדעס נעפיל פון אחריות אוץ דער ניהיליזם

היילינט זיין יום־טוב. דער לירזם פונם אויסדרוק איז דער ניהיליזם פון דער זועלטאַנשויאונג. די אלע פרובען פון יודישער דראַמאַטיק זענען נישט מער ווי אין אן אנדערער פארם אויסגעדריקטע לירישע שטימונגען, וואו מיר וועלען זיך נישט אָנכאפען, וועלען מיר דערטאפען די סמנים. לירזם פארענגט דעם קרייז פון נאטירליכער עקספאנזיע און באגרענעצט זי אויף די מענשליכע נשמה. נישט אויף דעם מענש גופא, און אונטער דעם בעגריף נשמה האט מען דוקא פארשטאנען די מענליכקייטען פון רעצעפציע ד. ה. פון צונעמען די דרויסענדיגע אינדריקען, וועלכע עס פירען די חושים דורך די אויפנעם־נערוון צו דער צענטראלע, צום מח. גאווי אזוי האט זיך געשאפען א טעריע פון פאטאליסטישער איינדרוקס־מענליכקיט, אהן דעם צווייטען פאליוס פון אקטיוון אויסדרוקס־קענען, פון אזוי, ווי ספאסירט, אז אויפן וועג פון דעם אויפנעם־נעהרוו ביז צום מח, וועט דאס אויפגענומענע בילד פארשוועכט אדער אויפגע־בילדעט, ענשטעהט אין דער צענטראלע אן אנדער בילד, וואס האט שוין נישט די פריערדיגע קלארקייט, עס איז סוף כל סוף אנדערש. די אימפרעסיאָנס־טישע עסטעטיק מאכט פון דעם חסרון א מעלה און זאגט, אז דאס נעפעלדיגע, אלזא דער עלעמענט, וואס רופט ארוים שטימונג, איז דער עיקר. שטימונג ענטשטעהט בייַ־נישט־בעגרענעצטע פסיכאלאָגישע עלעמענטען, וואו ס'איז צושטערט געווארען די שיידעוואנד און אלין גיסט זיך איבער איינם אינם צוויי־טען, פסיכישע שטימונג און פסיכישע קאנטראלע קאנען זיך ביידע נישט לייַדען. דער צושטאנד פון קאנטראלע שאפט מעטאפיזיק וועג ער ברענגט דאס ארומיגע, וואס איז צוטיילט אין פערשיעדענארטיגע ערשיינונגען, אין א געוויסע בעציהונג צוויישען זיך. די שטימונג שאפט אב די בעציהונג, די קאנסעקווענץ פון וענער וואלט געווען אן עטישע עסטעטיק, פון דער ווידער שאפט אן אוממאראליש עסטעטיק, קונסט לשם קונסט. דערמיט איז נאך נישט נעזאגט נעווארען, אז קונסט עקזיסטירט לשם נעזיכט אידעאלען, וויַ עס דרישנט די צווייטע טעאריע.

אין אין דער צייט איז קיין שום בעגריף נישט נעווען פאפילערער, ווי דער מאניזם. דער מענש ווייל תמיד דאס, וואס ער האט נישט. דאס וואס איז להיפוך צו זיין איצטיגען פארנעם, פילט ער זיך שפל טראכט ער וועגען גאט: זעהט ער זיין קונצלעבנקייט, קלערט ער זיך צו אינטשטערבליכקייט: אינטער א ממשלה פון אטיראן, פון צענטראליזם ווייל ער דערזייכען דעמאקראטיע אין פערפראליזם וכל. ווילט איהר איז עס אריבער אומצופרידענקייט: אך ווייל עס בעסער אנרופען דאס נעווען פון עצם גלייכע בעשטרעבונגען אדער ווי עמעס־אן דריקט דאס אוים מער פאָעטיש: קרייזן, אויף דער מאניזם פון אימפרעסאניסטישען צייטגייסט איז אזא מין וואונש צום ציל, דער מענש האט נישט נעהאט דעם פסיכישען כח צו בענעמען די וועלט אין איהר פארשידענארטינקייט, די נאנצע וועלט מיט איהרע ערשיינונגען איז איהם צופאלען אויף דריבנע טיילען, מיט וועלכע ער האט זיך נישט נעקאנט קיין עצה נעבען, זיין וואונש איז טאקע נעווען דאס צו פארמיידען, אזן וויבאלד ער האט עס נישט נעקאנט אליין טון, האט ער זיך נעשאפען אן אילוזיע. א טעאָרעטיש בילד פון דעם, ווי אזוי עס וואלט נעקאנט אנדערש אויסזעהן. אבער א וויכטיגער פונקט איז די מענשליכע נשמה מיט איהרע אויפנעם־פעהיגקייטען אזן זי אליין האט

די דעה וועגען דעם, צי עס עקזיסטירט אדער צי עס קאן אדער דארף עקזיסטירען די וועלט. עס ווערט געשאפען אן אינדיווידואליסטישע אומטאָלעראַנץ, ווייל אלין וואס איז אויסערהאלב פון די שמאלע רעמלעך פונם אינדיווידום איז נישט נוט, ווי באַלד עס נוצט נישט אין לאָזט זיך נישט אויסנוצען פארן יחיד, איז די מלוכה אדער די נעזעלשאפט אזוי בעשאפען אז זי ווערט אומליב דעם יחיד, דאן נעגירט ער זיי נאר אין נאַנצען. ער פרובט נישט צו קעמפען מיט זיי, ווייל דאס וואלט שוין נעשטערט זיין רוה. זיין אויסלעבען זיך אין קאָנסומציע. נאר ער רוקט א וועק נייסטיג (אָדער ער גלויבט דאס צו טון) אין א זייט דאס מכשול. דער מענש ציט זיך דערפאר צוריק אין זיין שנעקען־הייזעלַ אין מיט אויפנע־שפיצטע אויערען הערט ער זיך איין אפילו אין די שטילסטע טענער פון זיין חלום. די ליטעראַרישע פארם זאָפט זיך אן מיט מוזיק, די לאָזונג איז: נישט מעלאָדיע פון דער שפראַך, נאר מוזיק, ווייל זי איז אָטא די קונסט, וועלכע איז בכח אויס־צודריקען דאס אינטימסטע, דאס אהנווערטערדינע, דאס אומבאוואוסטע. די נייע ליטעראַטור ווייל אויך דאסזעלבע אויסדריקן. ווייל א פאסינע שפראך נעפינען פאר איהרע שטימונגען אין דאס נאר דורך דעם, וואס די שפראך זאָל זיך פער־וואַנדלען אין א קרובישען קונסט־אינסטרומענט צו דער מוזיק, נישט בילדער, נאר קלאנגען. וועלען זאגט אין זיין פראנראם־נעדיכט: "מיר ווילען בלויז דעם קלאנג, נישט די שרייענדיגע פארב. ווייל נאר דער קלאנג פאָרט צונויף דעם טרוים מיטן טרוים, די פליט מיטן האַרן". אין לייב נייזוס וועהלט זיך פאר א מאָטאָ צו זיין באנד "לירזק" וועלענם וועדטער — De la musique avant Sonte chose. — פאר אלין די מיזוק. מיזוק איז אויך דאס קינד פון נאַכט־שטימונגען. די זון קען קיינמאל נישט שפינען אזעלבע מעלאָדישע אין הארציגע מעשהלעך־חלומות, ווי די זילבערנע לבנה. די שאטענס פון דער נאַכט טוען צוזויפגיסען אלין אהן נרעניצען אין אהן קאָנטורען. דער יחיד פערלירט זיך אין דעם אומבעשרייבליכען אין דער ניוואנא. דאס לעבען איז אהיהם וויט, עס עקזיסטירט איצט נארנישט אין דער טוט וועדט א זיסער חלום פון די. וואס קאנען נישט לעבען מיט דער זון, מיט דער קאנטראלע. דער שכל. אלם פסיכאלאָגישע פונקציע טרעט אב אן נאנצען. עס הערשט איינציג דאס נעפיל. דוד איינהארן לענענדע "די בלאסע בת־מלכה" וויזט זיך אין נאַטיגע חרובע הייזלעך".

דערשראָקענע, שטילע, פערטיליעט אין שאָטענס,
פערטיפטע אין זיך אין דער אייגענער שוואַרצקייט,
צעציהען זיך ריין פון פינסטערע הייזער
אין בילדען א נאס נאך א נאס.

אזן —

עמיין האט זיך פערבענקט . . .
צו דעם בלוי־וויסען רוים
צו דעם נעזן פון די צערטליכע, ליכטיגע שטראַלען
האט פלוצלינג א שטילע מעלאָדיע דערגרייכט —
ווי א טרוים . . .

(אין א לבנה־נאכט) •

דער שאַפֿונגס־טיפ קאָן נישט אנטייטען מיטן פֿינגער: אט דאס איז דאס דאזיגע געפֿיל. אנרופֿען עס מיטן נאמען, עס איז בלויז פֿאר אים פֿאראן דער אלגעמיינער בענריף פֿון א געפֿיל. לויט די צוויי הויפּטפֿאַקטען ווערט דאס לעבען אננערופֿען: דער טאַנץ פֿון ליבע אין טויט. דעם פֿירנעפֿלדינקיטס־צוישטאנד ענטשפֿרעכט אויך דער צוישטאנד פֿון ליבע אין טויט, ווײַ עס פֿארשווינדען אלע חושים אין איין אײנציקייט. דערפֿאר דאס שפֿילען זיך מיטן לעבען. אין וועג עס גיט זיך טיילמאל דאס שפיל נישט איין קומט דער פֿערלאנג נאך טויט. דער דעקאדענטישער שטאנד איז א סמן פון עלטערשלאפֿקייט.

כ׳האב מיט אייגענע הענד מיין נשמה פֿארברענט,
איהר אש אויף די ווינטען צוזייט.
ניט איך שילט, ניט איך וויין, ניט איך קריין מיט די ציין,
איך ניי מיר אויס שטילערהייט.

אין אפֿשר? . . . אפֿשר? . . .

האט דער ניט־גוטער מיט מיר זיך געשפֿילט,
ער האט פון פֿארצוקונג דעם ריח דערפֿילט:
אין דאמאָלט האט ער עס מיין האנט אננערירט
אין האט מיך צום טמא־מזבח פֿארפֿירט.

(משה יא־שץ)

די נעפֿעלדינקייט ווערט א פֿלעק, וועלכער קאָן נישט בשום אופֿן זיך ענטוויקלען אין א אויסדריקליכע ליניע: אזיעלי נישט אין א קאַנטור. דער פֿלעק איז דערצו כדי צו שאַפֿען ביי דעם, וואס וויל בעניסען די קינסט. דעמזעלבינגען איינדרוק, וועלכען עס האט איבערגעלעבט דער קינסטלער בשעתן שאפֿען, ווידער געהט עס איהם נישט ווענען דער עקספּאנזיע פֿון זיינע איינצע געפֿילען אינם צווייטען מעדיום, נאר וועגען דעם, אז אט דאס מעדיום זאל קאָנזומירען דעם קינסטלערס געפֿילען אין נישט מער.

לילין, וויסע לילין שטארבען אויפֿן טיך.
ס׳טוט אויף זיי דער וויגד צום לעצטען מאָל א שלייך.
ס׳טוט אפֿ זיי דער שטראל צום לעצטען מאָל א לויכט.
אין צום לעצטען מאָל דער אוועגד־טוי בעהויכט.

(ליב ניידים: לילין)

אדער עס פֿאסירט, אז דער קינסטלער פֿערמאכט זיך אין די חדרי חדרים פון זיין איך. וואס ס׳איז אויסנעשלאָסען דאס נאכלעבען פון זיין נעפֿיל דירכן נעניסען, אין ווערט דאדורך ענאָאיסטיש.

די נאם איז שוואך בעלויכטען,
אין מענשען נעהן נישט פֿיל.
פֿאר די וואם נעהן אין נאם נאך,
איז נעהן אין נאם דער ציל.

איך שטעה ביים פענסטער נאַקעט,
אין וויים ניט, וואס מיר איז.
איך קיל אין שויב דעם שטערען
אין ס׳ציטערען מיר די פֿים.

(ראזען אייזלאנד)

דער נייסט פֿילט זיך ארומנערינגעלט מיט פֿערשידענע עקזיסטענצען, פֿרעמדע, וועלבע ער קאן נישט באגעמען אדער באצווינגען, א וועלט פון שונאים רינגעלט איהם ארום, די צוברעכעלטע פארשידענארטינקייט מאכט איהם באנג און מוראדיג. ער ווערט נערווועיש. אין דעם כאַאָס פון פֿרעמדע ערשיינונגען דאַכט זיך איהם אט אוים, אז ער איז א נאַרנישט, א פּיצעלע. אן אַטאָם. וואס ווערט צערדריקט. — אין אט פֿאלט עס אריין אין א צווייטען עקסטרעם און גרויסט זיך. אט דערנידרינגט ער זיך אין אָט דערהויבט ער זיך אליין, אין ביידע פאלען אהן קיין מאס. איינמאָל היפּלישע חלומות וואס שפּינען א פּרכת פון שטערן, און ס׳צווייטע מאל א נידערגעשלאגענקייט. דער טיפ פון דעקאַדענטיזם איז נישט נעווען ביי אונזערע ליטעראַטען. נעווען איז ער אבער אין אונזער ליטעראטור. נישט ביים יחיד האט זיך עס נעטראָפֿען אבער ס׳איז נעווען א מין ארבייטסצוטיילונג. אין אפֿשר דאס האט נאך א ביסעל נעראַטעוועט אונזער ליטעראטור פאר דער שעדליכקייט פון זיין ערשיינונג.

אין דאך האט דער שרייבענדינער נאך קיינמאל זיך נישט אזוי צופֿלאָשעט ווי איצט. די ליטעראטור האט פארלוירען כמעט טיפֿען קינסטלעריישען און מאָראַלישען אינהאלט און האט אננעהויבען אין א נאר שטארקער מאס צו דריידלען זיך ארום דעם פראָבלעם פון ליבע, לירוק, ראַמאַן, נאָוועלע. עסקיז (אפילו דער קריטיקער נח שטיינבערג), זינגען תמיד אין ענליכע אין פארשידענע וואריאציעס דיזעלבע מעלאָדיע אויף אין זייט פון בידעל. אויך דאָ דאס צאפעלדינג דאס נערוועזע. דאס ליניעלאָזע. דער פלעק. דער אלגעמיינער נעפֿיל. אפילו דא אין דער ליבע פֿעלט דאס אינדיווידואַליסטישע אויפֿאסען פון עצם, כאטש ס׳דרענגט זיך דער יחיד ארום אויפֿן פֿאָן.

אין וועג מען רעדט וועגען דעם אויספֿעלען פון דער קלארער און איינפֿאכער ליניע, וואס באנרעניצט אנ׳ערשיינונג און באצייכענט איר דעם פלאַץ צווישען, אדער נעבען אנדערע ערשיינונגען. דאן מיינט מענט עס אַזוי, ווי עס האט למשל דאס געטון ראובן לודוויג אין זיין »אויטאָאַרטערע« —

מיך האט צום שפּיגעל צוגעצויגען
צווויי טונקלע, ברוינע אויגען,
א בליק געוויכט,
צווויי ליפּען גראָב אין בריט
צוישפֿריט,
א קאָפּ געדיכטע האָר,
א רוקען אויסגעבויגען,
וואס טראגט אויף זיך די לאַסט —
פֿון צוויי־אין־צוואַנציג יאָר . . .

זיין קאָנסטרוקציע איז אי אינפאך, אי קאָמפליצירט. איינפאך ציליב דעם, וואס די אלע אויסאָפּאַרטעט־סמנים זענען כמעט גראָב־רעאַליסטיש. פון דער צווייטער זייט אבער איז דא א קאָמפליצירטע אסאָציאציע, וועלכע רופט אַרויס אלם פּועל־יוצא א שטרענגקייט פון א סקילפטאָר. דא פעלען די פרעטענזיעס צו דער וועלט און צו זיך אליין גופא, עס איז נישט א גאַל־ביטערע רעזיגנאציע. ס׳איז דער שטאנדפונקט פון גובר זיין כדי ווייטער צו שאפען, אזא פסיכאלאָגיע וווייזט אויך לייווק אַרויס —

אויף די וועגען סיבירער
קען עמיין נאך איצטער נעפונען א קנעפּעל, א שטריקעל
פון מיינס א צוריסענעם שוך,
א רימענעם פאס, פון א לימענעם קרינעל א שטיקעל,
א בלעטעל פון היילינען בוך.

* * *

אויב ס׳איז דער דאזיגער מצב א יחושה פון ראמאנטיזם און האט אין זיך אלע סמנים פון נישט־דערפולונג פון לעבען און נישט־דערטראגען עס, האט עס אָבער אין פאזיטיוו בעריישונג אין אונזער־קולטור־לעבען, לאזט אבער אין גרויסע און זהיר וויכטיגע יחושה פאר די קומענדיגע און דאס איז די שפראך־פיינקייט, דאס אויסבילדען פון א אינסטרומענט, וועלכעם האט בין איצט נאר וויניג זייטען פאַרמאנט אָן איצט איז עס בעריכערט נעווארען. די יודישע שפראך איז נעווען הארט, ווען מען דערמאנט זיך נאר אן ווינטשעווסקי, ריזען און אפילו מ. ראזענפעלד, יהואש האט געפרובט זי אויסצופיילען א ביסעלע אָן אריינ־טראגען ניואַנסען, שאטירונגען, מעגליכקייטען פון אויסדרוקען קאמפליצירטערע לירישע צושטענדען. די נאכצע ליריק, אויב זי האט נישט בעזונדען סאציאלע אדער נאציאָנאלע טעמעס, האט זיך נעפילט שפּעל. צוליכן מאנגעל פון א פאסי־גען בויעדיגען ווערטער־אוצר. דאס איז נעווען מחמת דערזעלבער אידעאלאניש־ער צושפּליטערטקייט און אויספעלען פון א סטיל. דער נישט־איינהייטליכער טיפ און אופן פון צו שאפען זיך וועלטאנשויאונגען האט נישט דערלויבט צו שאפען די פאסיגע שפראך. נישט אומזיסט האבען א גרויסע שיכות עסטעטישע פרא־בלעמען מיט די פראבלעמען פון דער שפראך. בענערעטא קראטשע, איינער פון די בעדייטענדסטע עסטעטיקער אין די ראָמאניש לענדער זאגט, אז "שפראך־פילאָזאָפיע און קונסט־פילאָזאָפיע זענען איינס־אין־דאזעלבע" דער צווייפלערי־שער גיסט פון דער צייט, וואס האט נעמאכט אבהענגיג די נשמות, האט זיך נישט נעקאָנט שאפען נעפילען אלם שטענדיגע פסיכישע עלעמענטען, דער־פאר האט ער גענלעבט מיט עמפינדונגען, וועלכע זענען לויט זייער נאטור נישט שטענדיג פליסיג, צוגיגען זיך און געהען פערלוירען און דער טיפּעניש. דער ראָמאנטיזם איז נעווען די שטימונג פון צו דערנייגען הויבע בערג: דער אזוי נעריפענער נעאָ־ראָמאנטיזם האט פארפליצט זיינע זאמענס אין די טיפקייטען, וואו עס הערשט א גלישטיגע, מיסטיש־טונקלע שטילקייט, וועלבע זשומעט פאר זיך אליין א שלאפליד, דערפאר בעקומט די שפראך א שלאפליד־כאראקטער.

די פאעטישע נשמה לעבט נישט איבער נאנצקייטען נאר האלבע וועדטער, האלבע בענריפען און האלבע טענער, זי דערנענטערט זיך צום מוזיקאלישען אויסדרוק, וועלבער קען שאפען אויסשליסליך שטימונגען. שטימונג איז א צו־שטאנד, אין וועלבען עם איז פאראנען אין מאטיוו און דער וועדט ענטוויקעלט אוף פערשיעדענע אופנים און רופט ארויס צום סוף די נעוואונישענע פסיכאלא־נישע אינישטעלונג פון די עמפינדונגען. וויל אבער די ליטעראטור דעם ציל דערגרייכען, מוז זי פערמוזיקאלישען די שפּראך און שאפען טיילמאל קלאנג־אסאָסיאַציעס, אנשטאט בילדער אדער בענריפען (איינהארן: אין א לבנה־נאכט, צווישען די זאנגען: טייטש: די ווינטער רויז: ניידום: א כלה־ליד: ביי ניידון Chanson triste, Andante cantabile, Berceuse, : די נעמען פון זיינע לידער, וויי אדער דאס זוכען פון פארמען, וועלבע זענען ביי אונז נישט בענוצט געווען (אדער זעלטען און צופעליג), ווי מאדרינאל, טערצינען, עטיוד, ראָנדא, אָקטאַ־ווען, טראָלעטען, נאזעלעס: ביי מישה בראנדעזאן די יאפאנישע פארם פון מאנקעס, מען האט נעפילט, אז אויב מ׳וויל עפעס מער אויסדריקען, מוז מען זיך שאפען אנדערע מעגליכקייטען און אויסבארגען זיך אנדערע קינסטלערישע פארמען, וועלבע וועלען דערלויבען צו שאפען אויך א נייע שפראך־קולטור. די לערערס פאר דעם האט מען זיך אויסגעזוכט דוקא אינם אלגעמיין־אייראפעאישען קולטור־לעבען און נעשאפען אווירנאך דעם קאנטאקט צווישען דער יודישער און דער פרעמד־נאציאנאלער קולטור, איינהארן שאפט דעם קלאנגפולען, בילאדישען, טעמפעריטען וועלבער: ניידום בעזונט און חזרט איבער אלע עקזאָטישע טעמען פונם אייראפעישען דעקאדענט: ש. י. אימבער קוקט קנאהדיג אויף דעם וועג וואס פירט צום איבערמענשען און פערנים דערווייל זיינע טרערען. פנין הירשבין באכט נאך דעם שאטען פון מעטערלינקישע סודות: זישא לאַנדוי היפט שפאטענדיג אין זיין סקעפטיציזם און דרעהט פירועטען: מאני לייב וועדט דער בריטער שטרוּם פון אוסנעשפראכענער לירי־שער עקספרעסיע. און אנדערע שטערען און שטערנדלאך און שפּליטערלעך מאכען, דרעהען איבער און ניצעווען און שאפען פאר אונז שפעטערע אַ שפּראך צום וויטערען וויידער אויסבויען. אין דער יודישער שפראך איז נעשאפען נע־ווארען דאס וויכטיגסטע: דער ר י ט ם.

אָט לייזק:

רויט דער שניי.
איך בין וויים.
מיינע הענט —
שטיקער איין . . .

א דרייפּיסיגער פערז . . . ער פאדערט א צוגוויפּפרעסונג און אייניציטיג טאָר נישט צוגעלאזט ווערען צו א סינאקטיזען פלאָנטער לויט דעם שטייגער פון דיכטער־פרייהייט.

עקספערימענטען, פרובען, וווייזונגען און א צוזאה פאר די קומענדיגע! צושפּלי־טערטקייט, פּראַזינאמקייט, מעמאניסטישע פרינציפען, טיילמאל פארמאליזם אפילו — א ווארנונג פאר די קומענדיגע! נעשאפען אבער אן אָנזהוב פון א שפראך, נוטע מענליכקייטען פאר וויטערדינע שפראָצונגען א נעפּעם פאר אנדערע, נייע קולטורווערטען.

(סוף קומט).

ה. לייוויק / פערזען

. . . א טויטער נוף אויף מיינע אקסלען לינט סערוואַרפען,
און ניט איך קען זיין שטוב און ניט זיין גרוב געפינען:
ווייל דער, וואס האט אויף מיר דעם נוף ארויסגעוואַרפען,
האט קיום ארויסגערעדט אין אייניצ ווארט: אַנטרינען.

אנטלויפען מיט'ן טויטען נוף — אזוי האב איך פֿארשטאנען
וואוהין? צו וואס? אויף דעם איז מיר קיין וואונק נענעבען:
איז חלום איך אליין, אז ערגעץ איז א לאנד פֿארהאנען,
וואו טויטע דארפֿען אויפוואכען צורוק צום צווייטען לעבען . . .

מיין חלום וויגט זיך אויף די זיילען שטויב פון אלע וועגען;
מיין חלום ד'רעכט זיך אין געדרעה מיט אלע פֿאלגדיגע בלעטער:
אין וואס איך זעה, דורך מיין געלויף, און וועמען איך בענעגען
פערדעק איך און בהאלט, אין איילעניש, אויף שפּעטער — שפּעטער.

דער טויטער נוף פערוואַרפט מיט זיינע אויילענבוינען,
אין קלאַמערט איין מיין האלז אין צווי געפֿאסטע ריפֿען: —
א טאנץ פון פֿייערדיגע רינגען וועלט דאס שווארצאַפּעל פון מיינע אויגען,
און מיינע ביים, נאך פֿייערדיגער, טאנצענדיגער ליפֿען.

דער טויטער נוף פון איבער מיינע אקסלען הענגט אראָפּטער,
ניטא קיין שטוב אין ערגעץ ניט, קיין גרוב דאנעבען: —
איז גוט אזוי, — ווייל איבער מיר אלין פארבינער און בוטער
נעהט אויף מיין חלום פֿונ'ם לאנד פון צווייטען לעבען . . .

ניו־יארק

פּרץ מארקיש / פֿון ציקל: אין דרויסען

און איך בין אויך ארוים היינט אויפֿן טאג
מיט אָפּען מויל.
מיט נרויסע אויגען
פון דיינע יונגע ברוסטען, פֿריהלינג, זויגען!

צעכראַסטעט, נאַקעט, הויל,
צווישען צווייגן־בראָך פֿארדארטם
דיר א מתנה כ'טראָג:
— מיין הארץ
און מיין פֿאטלאטע קאָפּ!

און איך בין אויך ארוים היינט אויפֿן פֿריהלינג־פֿלאץ
מיט אלע בהמות גלייך,
מיט'ן צעלאזטען טייך
און מיט דער נאראר וועלט, —
מיין כוס, מיין נאלדענעם נעם איך מיר אָפּ
פון דער צעשמעלצטער נאלדענער און פייערינער טאץ . . .

סקריפֿען שוין רעדער דארע אויף די פֿאַקטן,
שלאָגען זיך טלוהען פערדעשע מיט הוילען שטיין,
גלייך ווי פון שרעק און קעלט
ציטערען, קלינגענדיג, עמיצנס ציין . . .

נאר מיר אליין
דאכט שטום זיך אוים,
אז זול און גרוים
ווער איך מיט בלעטלאך בעוואקסען . . .
היי, קום צו מיר, ווער נאט אין הארצען האט און ריים!
איך וויים היינט ניט, צי כ'האב א היים!
מיט ווינט מיין הארץ מיין הונגעריגס איך שטאָפּ
און אזוי נאָהענט פֿליהען פייגעלאך ארום מיין קאָפּ,
גלייך לעם א בוים,
גלייך נעסטעלאך זיי ווילען פֿלעכטען זיך
ביי מיר פון קליין ביז גרוים, —
און שרייען זיי, אין פֿילדערען, און יעדער טראגט מיר א ניים,
ניט זאגט מיר, טייערע, איך וויים! . .

יעקאַטערינאסלאוי. 1919

מלך ראוויטש / דאס איינזאמע ליד־פֿון מיין לעבען

צו זינגען מיט א מאנאטאנעם ציגיינערישען סטעפּ־ניגון
לויב קוויטקאָן, א ווייבער גרוים

צוויישען לויטער קראַנקע אייגער א נעזונטער זיין,
איז, זאג איך דיר, א ווילדע, אזא ווילדע פיין,
צוויישען לויטער ווייגעדיגע אייגער לאַבען
קאהר צו די אויסטערלישע זאַבען.
צוויישען לויטער קלאָגעדיגע אייגער זינגען,
אז די אויסגעשאַנטע פֿוקען־טאַצען זאָלען פֿלאַצען,
אין די זילבערנע קנעפּ זאלען קלינגען.

נערוון טאנצען א טאַנץ אַרוים מיר, מוהות צאפלען, הערצער גיסען זיך אוים
מענער אין ווייבער־הויט, ווייבער אין מענער־הויט.
שרייען אין כאָרן: בראָ־אָ—ויט, ברויט!
אין האָט עס דאָם ברויט, דאן ווייל עס מילך,

אוּן הָאט עס די מילך, סַאַרלאַנגט עס נאָך סַליישׁ,
אוּן הָאט עס דאָס סַליישׁ, דאַן ווייל עס ליבע,
אוּן הָאט עס די ליבע, סַאַרלאַנגט עס נאָך גאַלד,
אוּן הָאט עס דאָס גאַלד, דאַן ווייל עס דעם שם —
דאַן זינגט עס, אוּן ס׳איז אַ ווייסטער געשרי —
נעם מיך אייביקלייט, נעם,
עם מיך אויף!

צוויישען לויטער קראַנקע איינער אַ נעוונטער זיין,
איז, זאָג איך דיר, אַ ווילדע, אַזאַ ווילדע פיין,
צוויישען די אבלים — לאבען — —
אָ, ווי טאַנצען די נערוועז־בערען אַ טאַנץ אין פארבינג בינטען,
איינמאָל אַרויף צו די הייבען אויבען, אוּן איינמאָל אַראָפּ צו די גרונטען אונטען:
אָ דו געמיינער אכזר פון א גאט!
אין אין בינטעל פֿון די נערוועז אַזוי־פיל צער, אזוי־פיל לוסט,
אוּן אַזוי ווייניג זינד, שולד, סַאַרבערעכען: דו אכזר פון אַ גאָט!

צוויישען לויטער בלינדע איינער זעהענדיג,
איז אויך מיר נישט אַ גליק,
צוויישען אָט די לויטער בערען טאַנצענדיג אויף נערוועז־שטריק,
אין ציגיינער — —
צוויישען לויטער האַלבגעשטאַרבענע איינער פיל מיט לעבען,
צוויישען לויטער בערען אין ציגיינער
איינער —

דזיק, דזי — אין, דזין, דזין — ביידזי — פוּנקען די טאַצען אין די קלינגערע קלינגען,

יונה ראזענפעלד / מאדאם רוימאן

וועו מאדאם רוימאן האט זיך דאס ערשטע מאל נאכן קינפעט אין גאס בעוויזען, האט זיך איהר נעדאכט, אז די נאנצע שטאדט האט אנאנדער אויסזעהן בעקומען. איהר האט זיך נעדאכט אז זי איז אריבער אין אנייער פֿרישער וועלט, גלייך ווי די וועלט וואלט אויך נאר וואס פון א מינפעט אויפֿגעשטאנען.

דאס איז נעווען דער ערשטער, וואראמער פֿרילינגס־טאג. דער הימעל איז נעווען ריין, צערטליך בלוי, נאַאיוו ווי א קליין קינד: אין דערמיט איז די זון געשטאנען אין צוגאסען אביסר אלעס אוּן אלעמען א ליכט ווייכע וואַרעמקייט. עס האבען נעבלאנקט צעהנדליגע, פֿריישע אויסגעפארבטע דעכער, עס האבען נעבלאנקט די אויגען פון הונדערטער אויסגעפוצטע פענסטער אוּן אין דער שטילער, קוים בעווענ־ליכער לופט, האט זיך געשפירט אצווינטער ריח פון די אקאציען־בוימער, וועלבע שטעהען אין צוויי רייהען אין דער לענג פון די גאסען. אין בידע זייטען טראטואר האבען זיך נעצויגען־הין אין צוריק יום טוב׳דיג אויסגעפוצטע מענער אין דאמען,

עם האבען נעבלאנקט צילינדערם אוּן לאקירטע שיך. איבער דער שטיינערנער בריק האבען זיך נעקייקעלט הין אוּן צוריק נומענע רעדלעך אונטערשפרינגענדיג נומיש וויך אוּן נומיש שטיל. עס זענען נעלאַפֿען עלעקטרישע טראמוואיען פול אנגעפאלט מיט מענשען, אוּן פון צייט צו צייט, איז ווי אווילד באשעפֿעניש מיט רעש אוּן נעפילדער, דורכנעפלויגען אנ׳אוטאָמאָביל איבערלאזענדיג נאך זיך א שווערען ריח פון בענזין.

מאדאם רוימאן האט זיך צו אלעם אוּן צו אלעמען צוגענקוקט אוּן זיך נעוואונ־דערט וואס דער גאנצער גלאנץ אוּן פראכט שטעהט עפעס ווי אויסער איהר. עס האט זי כּיין זאך ניט נערייצט אוּן ניט נעצוינגען. קענטיג אז דארטען ערגיץ בייַ איהר אינווייניג איז עפעס א פערענדערונג נעקומען וואס האט טעמפ נעמאכט איהרע נעפֿילען, דאס בלוט האט אין איהר קאלט אוּן רוהיג נעפלויסט. עס זענען פּיין איהר פערשוואונדען נעווארען יענע אייגענלעכע רייצענדע טענער וואס ליגען ערגעץ טיף בעהאלטען פארן אויג. אבער לאזען זיך שטארק שפירען בייַ יונגע מענשען מיט הייסע טעמפּעראמענטען . . . אלעס האט אין זיך עפעס סודות־דיגעס נעהאט, וואס האט נעצוינגען. נערייצט אוּן איצט איז זי אזוי רוהיג! אויף דער נישמה עפעס אמין קאלטע גלייכגילטיגקייט. מאמענטאנווייז האט זיך איהר ניט נעגליבט אז דאס איז די פאניע, דאס לעבעדיג ברענענדיג מיידעל . . . יענע איז עפעס ווי אין נעבעל פערשוואונדען נעווארען, אדער איינגעשלאפען ווי נאך אלאנגער שוועירער ארבייט.

זי איז זיך נענאנגען פאמעליך, רוהיג אוּן שטיל . . . אין קערפער האט זיך נעשפירט אמאדנע לייכטקייט ווי זי וואלט נאר קיין וואג ניט נעהאט. אין בויך האט עפעס נעפֿעהלט אוּן נעווען איז עס איהר אי אנגענעהם אי ניט . . . איהר האט זיך נעדאכט אז ניט נאר דאס קינד פעהלט נאָר עפעס נאך וואס . . . עפעס אזעלכעס . . . נין, האט ניט נעווארפט וואס נאך אזעלכעס פעהלט איהר . . . ערשט פאר א יאָרען, אין דער צייט, א מיידעל נעווען, האט זי זיך היציג צוגעראכט, אוּן איצט איז זי שוין אמוטער . . . עס זענען פארשוואונדען אלע שענע אונ־דייטליכע נעבעלדינע טרוימען. עס טהוט איהר אזוי באנק, עס טהוט איהר אזוי פייַנליך וועה! . . . אלעס איז נעווארען אזוי אומאינטערעסאנט! . . . אנ׳איבעל־דיגע זאכען פיהלט אן דאס נאנצע וועזען איהר׳ס . . . פון דער נאנצער ליעבע, איז נאר עפעס ערגעץ בא איהר אשאטאן נעבליבען, אקאלטער טונקלער שאטאן . . . נליי־כגילטיג לאזט דורך דאס אויג איהר׳ס אלע שענע מענער, וואס נעהען פארבי מערקווירדיג וואס דוקא דאן, פאר דער חתונה, וועו זי האט דעם חתן איהרען שטארק ליעב נעהאט האבען איהר די מענער פיעל מעהר אינטערעסירט ווי איצט וואס זי האט שוין איהם. דעם מאן נייַשט אזוי ליעב . . . זי האט אים יא ליעב נאר . . . אבער ס׳איז ניט יענע ליעבע . . . עפעס אנ׳אנדערע א שטילע, א ווייכע, א רוהיגע, א מוטערליך צארטע . . . זי איז אים . . . זי איז איהם זעהר נעטרי־אוּן איבערגעבען . . .

זי איז ארומגענאנגען אין שטאדט־נארטען האט זיך אוועקגעזעצט אויף א באנק אוּנטער א ״וויינענדיגער אייוו״, אויף דער זעלבער באנק זיך אוועק־געזעצט, אויפֿן זעלבען ארט וואו זי פלעגט מיט ״איהם״ זיצען פאר דער חתונה אוּן שטיל מיט האלבע וועדטער נערעדט וועגען זייער צוקונפט . . . דא האט זיך נארנישט נעענדערט: ווי דעמאלט אזוי איצט שפריצט דער פאנטאן אוּן ארום איהם וואקסען

בלומען: אבער דעמאלט האבען זי די פארבען נעריייצט, נעצוויגען צו עפעס אומ־
דייטליכס, פערשראגען אין פאנטאסטיישע וועלטען . . . איצט קוקט זי אויף די
בלומען גלייכגילטיג די פארבען שאפען גיט קיין רעגענבויגענדיגע אילוזיעס אוז
צומאל דאכט זיך איהר אז פאר איהר שטעהט עפעס אליין לאנג פערגאנגענער חלום . . .
אבער דער נאנצער לעבג אוז בריים פוז גארטען זענען ארומגעלאפען קינדער
נעטריבען רייפען אוז נעווארפען פילקעס אין דער לופטען . . . פוז צייט צו צייט
האט זיך באווזען א קליין שיינעציל אין א רוים העמדעל, אהן א היטעל, באוועם
אוז נעפירט פאר א צוימעל צווייי גרויסע ווייסע ציגען איינגעשפאנט אין א קליין
ווענעלע אין וועלכעם עם זענען נעזעסען צוי צווייי קינדער: איינער פוז
זיי איז נעזעסען אויבען־אן אויף דער קעלניע, אלם שמייסער נעהאלטען א בייט־
שעל אין די הענט, זיך נעווארפען, נעהויבען אוז נעשריגען אויף די ווייסע
הערנערדיגע באישפעניישען זיי זאלען גיך נעהן. אויף די בענק זענען נעזעסען
יונגערע אוז עלטערע מענשען, דאמען מיט שירעמס אוז מענער מיט שטעקלעך
אין די הענד, יונגע פארלעך מיט שטיפעריישע נעזיכטער, ניאניעס, באנעם, מיט
קינדער אוז איבער אלעם אוז אלעמען האט זיך נעטראגען א פייכטער, זוגפטער,
שמעקעדינער ריח פוז פריישער צופארעטער ערד אויסגעמיישט מיט די ריחות פוז
גראזען אוז בוימער וואם יעדע פוז זיי, פוז די בוימער, האט נעהאט א נאמען
נעבראכט פוז פערשידענע נעגענדען אין לענדער. אין נעדאכט האט זיך, אז די
אלע גרינע בעשעפענישען זענען זיך צוזוייפגעקומען אויף א יום טוב. האבען
נראטולירט אייגם דאם צווייטע, צישאקעלנדיג מיט די קעפלעך: גיט יום־טוב,
גוט יום־טוב.

אפגעזעהען א ביסעלע מינוט, האט מאדאם רויטמאן פליצלינג בעמערקט ווי
נעגענאיבער. פוז יענער זיים אלעע, זיצט אן׳עלטערנאנטער מאנספערזאן אין קוקט
אויף איהר אוז איהר האט זיך גלייך פערוואלט וויסען ווי לאנג ער זיצט שוין דא,
צי איז ער דא נעזעסן שוין פריהער נאך איידער זי איז אנגעקומען אהינרצו, צי
שוין פאר איהר איז ער דא נעזעסן, נאר זי האט איהם גיט בעמערקט . . . האט זי
זיך נעווואונדערט: אווי, צי אנדערש, בעמערקען האט זי איהם דאך באדארפט . . .
ווייל . . . ווייל דער יונגער מענש האט איהר פוז ערשטען אויגען־בליק אויסנע־
זעהן ווי בעקאנט צו זיין. זי וואלט אפילו נעקענט שווערען אז זי האט איהם
ערגעץ ערשט גיט לאנג נעזעהען. אייגצייטיג האט זיך איהר דורכגעווארפען
א נעדאנק, אז ער וויסט אז זי איז ערשט גיט לאנג פוז א קינפעט אויפגעשטאנען,
אז נעדיכטע ראוז פארב האט זיך צוגאסען אויף איהר איידעל־בלאם נעזיכט, זי
האט אראפגעלאזט די אויגען אוז אייגצינוויז נעגומען צייכען די בלעטלעך פוז
דעם בינדשטעל בעז, וואם זי האט נעהאלטען די גאנצע צייט אין די האנד. נאר
כאפענדיג זיך, אז זי האט אמאל אזוי גערייכען די בלעטלעך אויף "יא ליב" אוז
"גיט ליב" האט זי באלד אויפגעהערט צו רייכען, ער, דער פרעמדער אין בעקאנטער
זאל צומאל גיט איבערגלויבען אז זי טוהט עם אויף זיין רעכענונג . . . נעזעסען
עטליכע מינוט אומבעוועגליך, האט זי מיטן שירם׳ל נעגומען שרייבען בוכשטאבען
אויף דער ערד אוז, מערקווירדיג, באטיש זי האט גיט נעוואוסט ווי אזוי דער
פרעמדער הייסט, איז זי דאך זיכער נעווען אז צווישען די עטליכע גרויסע אויס־
נעקרייצטע בוכשטאבען אויפן זאמד נעפינט זיך שוין זיכער . . . אך, זי האט זיך

נאר דערמאהנט אז דאמאלם וועז זי איז דא נעזעסען אוז נעווארט אויף איהר
נעליבטען האט זי אומנעדולדיג נעשריבען מיטן שירם אויף דער ערד . . . אך
יענער קוקט אויף איהר . . . פאלט איהם צופעליג גיט אין?
צוקראצט, די בוכשטאבען אויפהויבענדיג א שטוב ארום זיך, אוז האט זיך אויס־
נעדרעהט מיט א זייט צו איהם, ארויפגעשטעלט אנ׳ עלענבויגען אויפן אנלעהן
באנק אוז אפויצענדיג עטליכע מינוט אוז פאוז, האט זי זיך נעכאפט אז
דאם זיצען צום פרעמדען . . . אז זי דארף אזוי גיט זיצען, ווייל יענער איז א
פרעמדער אנ׳ אומבעקאנטער אוז אז מיט דעם וואם זי זיצט צו איהם אזוי אוז אוז
אנגעפוישטער פאוז, בעמערקט ער שוין, אז זי טראכט פוז איהם . . .
זי האט זיך אוועק־נעזעצט נלייך רעכט, מיט בוידע הענד אנגעצויגען דאם קליידעל
צו די פים אין פריי זיך אנגעשפארט אין אנלעהן פוז דער באנק . . . יא אלעם
וואלט גוט נעווען וועז ס׳וואלט זי גיט נעצויגען צו קוקען אויף איהם מעהרער
ווי אויף אלע איבעריגע מענשען וואם זענען אנטנעגען איהר נעזעסען . . . אבער
זי איז דאך גיט שולדיג אין דעם, זי קוקט אויף איהם דערפאר וואם ער קוקט
אויף איהר . . . ווייטער האט זי מיט איהם אנ׳ עסק . . . זי איז אנ׳ארענטליכע
פרוי, נעטריי דעם מאן אוז האט ליעב איהר קינד . . . אין אויב ער קען זי
אוז וויים . . .
מיינער זענען דאך נאכאלען! . . .
זי האט אנגעוועגדט אלע אידרע קרעפטען אפצוציהען איהרע נעדאנקען צום מאן
אוז קינד. אבער נעגען איהר ווילען האט זיך צווישען ביידע נעפלאנטערט דער,
פוז וועמען זי האט טראכטען גיט נעוואלט.
"אפשר טאקע א בעקאנטע?
נעמוזט א קוק טון אין זיך בעגענעגט מיט זיין בליק . . . דאם האט גיט נע־
טוינט . . . האט ער שוין חייט בעמערקט אז זי האט זיך אבנעדרעהט פוז איהם
אוז שפעטער נעמוקט אויף איהם, דאם וועט איהם שוין נעבען שטאף צו
דענקען . . .
צו אל די רוחות! . . .
עפעס האט איהר עמיצער אוז איהר נעוואלט איינשמיעסען אז זי איז שוין נאר־
גיט אזא ארענטליך וויבעל, ווי איהר דוכט זיך, אוז דאם האט זי שוין נאר
ארויסנעבראכט פוז נעדולד . . . נו זי טראכט פוז איהם . . . אבער וואם
טראכט זי? זי מיידט דאך אוים א קוק צו טון אויף איהם . . . איהר האט זיך
פוז ערשטען אויגען־בליק נעדאכט אז דאם איז א בעקאנטער . . . נו יא . . .
אוז סיי פריהער, סיי איצט איז זי דאך גלייכגילטיג צו איהם . . . נו יא, ער איז
א שענער מאנספערזאן, זי נעפינט אפילו גיט פאר נויטיג דאם צופעריליקענען
פאר זיך, אבער ער אינטערעסירט איהר דאך גיט . . . זי קען זיך מיט א גרינג
הארץ אויפהייבען אוז נאר אינגאנצען אוועקנעהען פוז דאנען . . .
גיט פערטיפט זיך, איז עם נעווען אזוי, אוז האט זיך טאקע מורא נעהאט טיפער
אראפצולאזען, אין נעבעלדינער אומדיישליכקייט האט זיך נעפלאכטען א קייט
פוז פערעטרישע פרויען נעפיהלען נעגען איהר נעוונדטען פערשטאנד אוז נעגען
דער, וואם האט נעקענט טראכטען . . . דאם ארענטליכע יונגע וויבעל האט
נעבילדיג נעשפירט אז בייא איהר האט זיך פאר דער קורצער צייט, וואם זי זיצט
דא, נעגען איהר ווילען אויסנעארבעט צווישען "יענעם" מיט איהר א נעגען־

זייטינע נאהענטקייט . . . דערפיהלט, אַז זי איז ווי דורך א כשוף פערבונדען געווארען מיט דעם אומבאקאנטען מיט טויזענדטער עלעקטרישער פעדים און אז סונקט אזוי ווי ערד און געוויקסען, סיי ווען זיי נויטיגען זיך, סיי ניט, מוזען זיי אננעהטען די שטראלען פון דער זון צו נוציג, צו שעדליך, אזוי האט זי אויך געזאפט אין זיך די בליקען פון זיינע גליהענדיגע אויגען . . . איהר איז נעבליבען איין אויסנאנג: אוועקנעהמען פון דאנען, אבער . . . זי האט זיך בעטראכט אז דאס טויג ניט . . . אויב ער האט נאך ביז אהער ניט בעמערקט אַז זי איז נעקרעפירט פון איהם, וואלט ער זיך עס ערשט, פון איהר אוועקגעהען, איבערצייגט און דאס קען איהם נעבען דען ענטגילטיגען בעשלוס צוצוטרעטען צו איהר . . .

צוטרעטען צו איהר? דער נעדאנק איז שוין נאר אומגעריכט נעקומען — די אויגען האבען אנגעהויבען צו ברענען פון בעליידיגטען פערדרוס . . . ווי וועט ער עס זיך דערוואגען צוטון . . . וואלט ער עס נאר פרובירט!

איינאנצען נעווען נרייט מיט מויל און האנד נעבען א ווידערשטאנד.

אויף אצולהכעיס נעבליבען זיצען מיט הארטקייט און פערביסענקייט און גלייך אויף איהם נעקוקט שטענדיג און גיפטיג.

יא זי איז נעווען זיכער, נאנץ זיכער אין איהר ווייבליכער ארענטליכקייט. אבער זי האט פארט ניט נעקענט באהאלטען פון זיך, אז זי האט זיך דא עפעס פערפלאנטערט אויף א מאדנעם אופן . . . אליין אויסגעפלאנטען ארום זיך א נע'ן פון וועלכען ס'אי איהר שווער ארויסצוקריכען . . .

זי האט נעטראכט וועגען זיך, וועגען ערטער פערבראלטענע. פערהילטע, נעוואלט טיף און זיך בעהאלטען פון נעדאנק און אויג . . . ווי נאכנעגאנגען זיינע מחשבות . . . נעהיצט זיך און נעפלאנט פון מאנסבילישער פרעכהייט . . .

א רייב פון א שוועבעלע האט איבערנעריסען איהרע נעדאנקען, דאס האט „יענער" א פאפיראס פערריכערט. זי האט ניט ווילענדיג אויף איהם א בליק נעווארפען און . . . פלוצלינדיג בעוואוסנונג . . . דערזעהען, אז ער האט זי אפילו ניט אין זינען, האט אפילו איין טראכט פון איהר ניט נעטון.

אנ' אידיאטקע! פראווינציאלקע, האט נעמיינט אט כאפט ער זי אויס.

אין מוח איז עפעס אומעדיג און קאלט נעווארען ווי ביי טאג אין א טעאטער . . .

אנ' אומעדינע, יאוש'דינע פוסטקייט האט נעבלאזען אויף הארץ און נישמה . . .

זי האט זיך פערשעמט פון איהרע נאריישע נעדאנקען און . . . ס'האט פערדראסען וואס די נעדאנקען זענען נאריש און ניט ריכטיג . . . איהר פרויען איינען־לייענע האט פון דעם טעות אננעהויבען צו ליידען און, נעוואלט האט זי שוין, אז אלעם וואס זי האט נאר אויסגעטראכט און ניט שטארק נעווען צופריידען, האט זי איצט בענהרט זאל זיין אמת . . . זי איז ארענטליך . . . אבער פרויען־אמביציע . . . וואס, אזוי מיאום איז זי שוין מ'זאל שוין נאר ניט וועלען א טראכט טון, א קוק טון אויף איהר . . . ס'פערדריסט וואס זי האט זיך אזוי נאריש אפגענארט . . .

יא . . . שוין נאך אלעמען . . . זי איז שוין ניט יענע פאניע . . . ערשט פארייהרען . . . ניין ס'הארט זי נארניט פאר זיך . . . עפעס פיהלט זי זיך נאר פארן מאן בעליידיגט . . . וואס נאר ער איז א שוטה, וואס נאר איהם נעפעלט זי . . . יענער זאגט דאך אז נאך אזעלכעס, ווי זי, איז שוין אויף דער וועלט ניטא?

אין דער צייט האט זי דערזעהען ווי „יענער" האט צוגערופען א קריסטין, וועלכע האט נעטראגען אויף א האנד א קוישעלע מיט בלומען און איהר איז איינגעפאלען אז דאס וויל ער פאר איהר קויפען א בוקעט . . . יא ער האלט צווישן בוקעטען, בעטראכט זיי, שמעקט זיי אין פערלויפט אלע מאל מיט א בליק אויף איהר . . . צוויי בוקעטען! פאר זיך איינעם אין פאר איהר איינעם . . . אינטערעסאנט — צו וועט ער עס אליין צוטראגען, אדער ער וועט צושיקען מיט דער קריסטין . . . אלס איינס . . . זי וועט ביי איהם ניט נעהמען אין פון דער קריסטין ניט נעהמען, נאר נעוואלט וואלט זי ער זאל אליין צוטראגען . . . יא ער האט אויסגעקליבען צוויי . . . און נעשפירט האט זי ווי די פיסטקייט אין גלייכגילטיגקייט מיט וועלכער זי איז פריהער מיט א שעה צייט אהער נעקומען הויבט זיך אן אומבעמערקט אנצופילען . . . די איבעלדינע זאטקייט איז פערשוואנדען נעווארען אין זי האט אננעהויבען צו שפירען א לייכטען הינגער נאך עפעס אינדייטליכעס אין נעבעלדיגעס.

די קריסטין איז אוועקגענאנגען. ביי יענעם אין די העכט, זענען געבליבען צוויי בוקעטען . . . הייסט עס . . . ער וועט אליין צוטראגען . . . ער קוקט אויף איהר . . . ער טראכט . . . זעהט אויס האט קיין דרייסטקייט ניט. ער זיצט . . . שווער אהן ענטשלאסענהייט זיך צופצוהויבען . . . קוקט אין א זייט . . . זי פערשטעהט עס . . . קוקט אין א צווייטער זייט . . .

. . . און זי האט נאר פערנעסען: זי האט נאך ניט אננענעהמען קיין ענגילטיגען בעשלוס — זאל זי צוגעהמען ביי איהם די בלומען, צי ניין?

ער האט זיך אויפגעהויבען, דאס הארץ האט איהר שרעקליך אנגעהויבען צו קלאפען, אין איבערן גאנצען קערפער האט זיך א היץ צוגאפען . . . ער שטעהט. ניט וואס ער שטעהט נאך. א! ווידער אויף איהר א קוק נעווארפען און גלייך אפגעווארפען דעם קאפ אין א זייט . . . ניין ער איז ניט קיין דרייסטער . . . זי האט ניט ליב אזעלכע, אבער בעקוועם פאר איהר . . . ער איז שוין נארניט קיין „נאכאל" . . . ס'איז דאך אזוי נאטירליך . . . א יונגער בליהענדער מאנס־פערזאן . . . פריהלינג . . . זון, בוימער אין בלומען . . . א יונגע שענע פרוי זיצט אנטקענען . . .

זאל זי פון איהם אננעהמען די מתנה, צי ניין?

פון א זייטינער אלעע האט זיך א יונג מיידעל בעוויזען, אנגעטון אין א העלען נארנישיר אין אין א וויסען הוט מיט א פלערעז. דאס פנים פון אומבעקאנטע האט זיך אין א שבייכעל צוגאפען, איז געשווינד יענער אנטקענען געלאפען אין בעאפט איהרע א האנד, א קיש געטון, נענומען אפגעטערן אָרים אין ביידע זענען פערשוואנדען נעווארען, מיט א פרעהליך קלינגענדיג געלעכטער . . .

אומבעמערקט האט זיך די זון אריבער נעדרוקט אין מערב־זייט, צוגיסענדיג ארום זיך ווייכע, קיהלע פייערדינע פלאמען. איבערן גארטען האבען זיך, פון בוימער אין בענק, לאנגע אין בריטע שאטענס צוישפריט . . . די לופט איז קיהלער נעווארען, קיהלער אין דאס זיך עפעס ווי אומעדינער. עס זענען אומבעמערקט פערשוואנדען נעווארען די קינדער מיט זייער שפיעלווארג אין צוואמען מיט זיי — דאס נערוייש . . . עס איז ליידיג נעווארען אין באנק נאך דער צווייטער . . . א גדויסער טייל מענשען האבען פערלאזט דעם גארטען מיט א שטיל יאוש'דיג

נעמיט. הילענדיג זיך אין די לייכטע זומער־מאנטלען. עס האט זיך נעדאכט, אז אלעס — די לופט, די בוימער און מענשען — האבען זיך נאך עפעס פֿערבענקט און ווי ברוגז געווארען איינס אויף דאס צווייטע. נאר די בלומען זענען עפעס ווי בלייבער נעווארען, מילדער, פערליבענדיג אין דער דונקלהייט זייערע שרייענדע פארבען און געווארען מעהר עהנליך איינס אויף דער אנדערער ווי בייטאג . . .

מאראם רויטמאן האט פערלאזט דעם גארטען מיט א שטיל נאנענדיג בענקשאפט אין פערדרוס. זי האט זיך ניט נעקאנט אפגעבען קיין רעכענונג. וואס מיט איהר אזעלכעס איז פארנעקומען . . . וואס האט זי אזעלכעס נעוואלט . . . וואס, איז זי אנארדענטליכע פרוי? . . נאר . . . האט ארענטליכער־הייט אויפן ארענט־ליכען אופן נעוואלט דעם מאן פֿערלאזן? זי, וואס איז ערשט פון איהם א מיטער נעווארען? . . ניין! . . אזא פערלאנג איז ביי איהר ניט נעווען. האט א נעדאנק אויסנעשריגען אין א צווייטער האט שטיל נעזאגט: יא, ביי איהר איז יא נעווען אזא פערלאנג.

נעקומען א היים מיט איבעריגער, וווייבליכער צערטליכקייט . . . האט נעדריקט דעם מאנס קאפ צו איהרע פולע אננענאסענע קינפֿעס־בריסטען אין נעזונט האט זי איהם, אז זי האט איהם שטארק, שטארק ליב.

זי האט נעזונט און נעגליבט אינם נעזונטען אין נעוואונדערט זיך וואס עפעס איז דארטען אין גארטען פארנעקומען אזעלכעס, וואס זי קען איהם ניט דערצעה־לען . . . אז דאס איז עפעס איהרע א וווייבליכע זאך, א זאך וואס דער מאן, וויי זי זאל איהם ניט ליב האבען, וועט עס שוין ביי איהר קיינמאל ניט וויסען . . .

אַ נעגטפער פון אַמעריקאַנער חבר

ליבער מ. ז.!

אין גרונד נעגומען בין איך איינפארשטאנען מיט אייך. אז יעדער דיכטער, שריפט־שטעלער און קינסטלער דארף זיין אפֿענהערציג. ריין אין אידעאל. ווי איהר פֿאדערט עס אין אייער בריף צו מיר. (קריטיק, העפֿט ה.) אויב אזוי, איז דאך אפילו נאר ניט נויטיג קיין ענטפער פון מיר. און מיין ענטפֿער ואלט ווירקליך נעווען אן איבעריגער, וועו מיר זאלען זיך נאך ניט פארנאנדערגעהן אין עטליכע קליינע פרטים. די דאזיגע קליניקייטען זענען אבער פון אזא כאראקטער, אז זיי בילדען א תהום צווישען אונז. אוו ווער וויס. אפשר וועט מיין ענטפער קענען פערציהען א בריק איבער דעם תהום, אזוי אז מיר זאלען זיך בעסער פערשטעהן.

די עטליכע קליניקייטען באשטעהען דערין, ערשטענס וואס איך נעה אביסעל וויטער פון אייך. איהר פאדערט "שטרענגע קאנזעקווענץ, אפֿענהערציקייט, דיי־קייט און אידעאליזם" נאר פון דיכטער, קינסטלער און שרייפֿשטעלער, און איך פאדער די נוטע מדות פון אלע מענשען. און ווייל איך פאדער זיי פון אלע מענשען, וועלט דאס ממילא אזוי זעלבסטפארשטענדליך אז די פאדערונגען הערען אויף צו זיין פאדערונגען. און איז עס דען ניט ווירקליך לעכערליך ארויס־צושטעלען שרייבערשע עהרליכקייט פאר א מונענד?

צווייטענס, וואס איך קום מיט די פאדערונגען פריהער פון אלץ צו די מענשען, וואס שטעלען זיי ארויס. און דאריבער איז נאטירליך מיין ערשטע פאדערונג, אז איידער א מענש נעהט ארויס שטראפען אנדערע, זאל ער קדם כל אפגעבען אן אפֿענהערציגען דין וחשבון זיך אליין. אין איך בין כמעט איבערצייגט, אז ווען א מענש זאל זיין אזוי אפענהערציג צו זיך, וועט ער קיינמאל ניט נעהן שטראפען אנדערע, ווייל ער וועט אויסגעפינען, אז יעדער מענש איז בטבע אזוי זינדיג, אז ער קען אויף זיך ניט נעמען די ראל צו משפטן אנדערע. פון די דאזיגע צוויי קליניקייטען וואקסט ארויס א גאנצע רייה אנדערע נאך קלענערע קליניקייטען, וואס מאכען דעם תהום צווישען אונז אויב ניט טיפער איז זיכער בריייטער.

אין קורצען: איך פאדער צוזאמען מיט אייך: פרומקייט, פרומקייט, פרומקייט! נאר מיט דעם אונטערשיד, וואס איהר פאדערט זי פון אנדערע, און איך שטעל די פאדערונג. אין אביסעל אן אנדערע פארם, צו זיך אליין, און לאמיר די דאזיגע פאדערונג באצייכענען מיט אן אנדער וואָרט, למשל "באשיידענקייט" וועט דער אונטערשיעד ארויסקומען בולט׳ר אין קלארער. דער באשיידענער מענש פיהלט זיך לגבי דער וועלט ווי א פארלוירענער, וואס וויים אז זיין ווילען שפילט אין לעבען פון אנדערע א קנאפע ראל. און בנוגע זיין איינענעם לעבען איז איהם נענעבען נעווארען א גוטער וועג און א שלעכטער וועג, און זיין אויסנאבע איז צו נעפינען דעם גוטען. נעפינט ער איהם, איז אז וואויל צו איהם, נעפינט ער איהם ניט, איז אז וועה צו איהם. זיין צדקות און זיינע זינד, זענען זיין באלוינונג אין זיין שטראף. מיט פרעמדע האט דאס דירעקט נאר מיין שייכות ניט. — דער פרומער אין אייער זין, פיהלט זיך ווי איינער וואס איז בארופען צו באקעהרען די וועלט. אזא איינער מוז ווילענדיג ניטווילענדיג קוקען אויף זיך, ווי אויף אן אויסדער־וועהלטען. וועמען עס איז ניט נאר אנטפלעקט נעווארען דער רעכטער וועג, נאר וועמען עס איז נאך נענעבען נעווארען די שליחות ארויסצוגעהן און שטראפען די זינדיגע און אומקעהרען די בלאנדזשענדיגע.

מאלט אייך אז וועג איך וואלט אין דער "קריטיק" נעפינען דאס פשוטע פרומע וואָרט. וואלט איך נאטירליך נאר ניט נעהאט אויסצוזעצען, וועג מיר נעפעלט ניט דאס "צו פרומע" וואָרט. מיין איך טאקי דערמיט דאס "פייערדיגע" פרומע וואָרט. וואס איהר פראקלאמירט אזוי שטארק אין אייער בריף צו מיר. אבער ניט דערפאר, וויי איהר מייכט, וויייל מיר זענען נאך ניט נעווואונט דערצו (בפרט נאך מיר צוליאזעג אמעריקאנער ר"ל) נאר וויייל אונז האט דאס פייערדיגע פרומע וואָרט שוין אזוי דערעסען, אז עס האט שוין פון לאנג אויסנעהערט צו האבען די נעווינשטע ווירקונג.

דאס פשוט׳ע פרומע וואָרט איז שטיל און באשיידען, וויייל דאס פשוט׳ע פרומע וואָרט וועלט נעפעפטשעט ביהידות פון א מענש צו זיך אליין, וועג ער ניט

זיך אפ דין וחשבון. אוּן מיט דעם פּייערדינגן פּרומען ווּאָרט באנוצט ער זיך נאר דעמאלט, ווען ער קומט שטראפּען אנדערע. מיט דעם פּייערדינג פּרומען ווּאָרט האבען זיך באנוצט די נביאים. מיט דעם פּישוט־ען פּרומען ווּאָרט האבען זיך באנוצט די בעלי התהלים. צי די פּייערדינג פּרומע שטראָף־רייד פּון די נביאים האבען עמיצען מחזיר למוטב געווען, דאס איז נאך ניט באוויזען געווארען. פּאר־קערט נאר ווען מיר לייענען דעם תנ"ך, זעהען מיר, אז די נביאים האבען טאקי נעשטראָפט, דאס פּאלק אבער האט זיך נעטאן זייגט אוּן אלץ ניט אויפּנעהערט צו זינדיגען. אבער אז דאס פּישוט־ע, אמת פּרומע ווארט פּון די בעלי התהלים האט נעקענט אויפּטאן וואוּנדער. דאס מיוּען מיר גלויבען, ווען מיר זעהען אז אפילו איצטער ברענגט עס נאָך טרייסט אוּן האפענונג צו דערשלאָגענע אוּן נעדריקטע נעמיטער. אוּן בכלל צו וואס רעדען וועגען צדקות? צי דאָרף ווירקליך נאָך איבערגעהזרט ווערען דער שוין פּון לאנג פּעסט נעשטעלט־כלל. אז ניט דער איז א צדיק, וואס איז אבסאלוט ריין פּון זינד. נאָר דער וואס קען זיך דערהויבען צו ריינקייט אפילו אין דער זינד?

פּישוט נערעדט: מיר נעפּעלט ניט דער טאָן פּון אמוכיח, וואס איהר האט אנגענומען, ווייל ווי ביי יעדען מוכיח קלינגען אייערע רייד צו זיכער, גלייך ווו איהר וואלט דאס געהאט ענטדעקט דעם אמת'ן אמת, אוּן אין נאמען פּון אט דעם אמת, דונערט איהר ווי אן אמת'ר קנאי נעגען אלע ניט גלויבינע אוּן אנדערש גלויבינע. אָט די פּעסטע זיכערקייט. אט דער מאנגעל אין א טראָפּען סקעפּטיזיזם צו אייערע איבערצייגונגען זענען דאס מיר אזוי ניט צום הארצען. ניט אין צו זיין אזוי זיכער אוּן אזוי קאָנזעקווענט ווען מען קומט מיט פּאדערונגען צו זיך אליין. שטעלט מען זיי אבער צו אנדערע אין ווערען זיי נעשטעלט אין אזא זיכערן טאָן ווי אייערן, קלינגט דאס, מילד נערעדט. אביסעל פּריקרע. ווּאָרים מאלט אייך איהר נעהט ארוים אין נאמען פּון אידיש נעגען מענשען. וואס קומען עפּים טאָן אין נאמען פּון אידישקייט. גוט אזוי אייך. ווען איהר גלויבט אוּן איהר זעגט איבערצייגט, אז דאס אידישע ווּאָרט אין דוקא דאס אידישע ווּאָרט אין הייליג, אוּן ווער עס קעהרט זיך אפ פּון אידישען ווּאָרט קעהרט דערמיט זיך אויך אפ פּון אידישען פּאָלק, ווי אין אבער ווען עס געפּינען זיך מענשען, וואס גלויבען אז אידישקייט אין עפּעס מעהר ווי אידיש אוּן לאָזען דאריס אויף הפקר אידיש. כדי צו רַאָטעווען דאס אידישקייט? גוט אזוי אייך ווען איהר גלויבט אז פּאר אונז איז נוישיג צו זאמלען אלע אידישע פּאלקס מעשה'לעך, ווי אין אבער דער דין, ווען עס געפּינען זיך מענשען, וואס גלויבען, אז פּאר אונז אין פּינקט אזוי וויכטיג צו האבען אין אידיש אויך נרים'ס מעשה'לעך?

ביי מיר קענט איהר אפּשר האבען געפּועלט. אז א אידישקייט אהן אידיש אין נאר ניט ווערט, ווייל אהן אן אייגענע לעבעדיגע שפּראך קען דאס אידישקייט ניט זיין שעפּעריש: וואס קומט אבער די, וועלכע לייגען אין אידישקייט אריין אן אנדערן זין אוּן וועלכע גלויבען צוזאמען מיט די חכמים: שמע בכל לשון שאתה שומע?

מיט אנדערש דענקענדע קען מען פּאָלעמיזירען, אין בעסטען פּאל קען מען זיי איראָניזירען, אבער שטראפּען וויי א נביא? אידעען־קאמף מאכט רייכער בירעד צדדים, שטראָף־רייד פּארביטערן נאר סיי דעם שטראָפּער אוּן סיי די געשטראפּטע.

נענען מיין ווילען איז מיין ענטפער פּארוואנדעלט געווארען אין א טעאָרעטישער חקירה. אבער נענען אונזער ווילען געשעהן דאך א סך זאכען, וואס פּארשאפּען אָפּטמאל אוּנז אוּן אנדערע פּארדרוס אוּן יסורים. אזוי האט זיך אין מיין בריף צו א חבר אהן מיין ווילען ארויסנעכאפּט א באמערקונג, וואס האט נעפּיהרט צו דעם איצטיגען אומנויטיגען אוּן ניט אנגענעמען וכוח.

אוּן האָפענטליך אז איהר וועט די נאנצע מעשה ניט נעמען פּרזוענליך, פּארבלייב איך אייער אויפּריכטיגער, ניט אלעמאל זעהר פּרומער (זעה ארטיקל: "קעפּטיקער")

ר. א.

▣

מ. גראָס / דער גאַליציאַנער דיכטער

ביז פּאר א קורצער צייט איז די באצייכנונג „גאַליציאַנער" אין אונזער ליטעראטור־קריטישער טערמינאָלאָגיע נעווען דער איסדרוק פּון א נאנץ באשטימטער אָבשאַטונג. מען האט זיך צונעוויהנט דאצו, ביי דעם וואָרט „גאַליציאַנער שרייבער" ניט אין זין צו האבען די באָפאָגראָפישע וויסנשאפּט. נור דעם נייסטיגען האָריזאָנט. באזונדערס האט זיך די מלאָכע פּוסטקייט, דער „גאַליציאַנזם" אנגעהויבען בולט פּיהלען אדום דעם 1903־סר יאָהר. אין דער צייט, ווען די רוסישע רעוואָלוציע האט פּארוואנדעלט קיין גאַליציען מחנות יידישע פּאָליטישע עמיגראנטען. רעוואָלוציאָנערן. קונסטלער. וועלכע זענען פּון דעם וואָלקאָנישען רוסלאנד מיט זיין קאָבעדיגען שטורם אוּן דראנג אריינגעפּאלן אהער וויי אויף א פּארשוויבער אינזעל פּון קאַרליקעס.

דעמאלט בעהד האט זיך גאַליציען אנגעהויבען ליטעראריש קהלן. עס זענען פּלוצים ארוים א נאנצע חברה יונגע. קלוג־גאַליציע. נאבוויאלען פּונם „לעפּבערגער מאָגעבּאָט". פּאָעטישע גאַליציאַנער. ווּאָרען קיין גאַליציאַנער פּאָעטען. ד. ה. דיכטער. ווּאס האבען נעוואָלט אבשפּיגלען אין זייערע יצירות די טיפּע אייגענקייטען פּון זייער סביבה. פּון זייער היים. זענען ביז דוד קענינג פּס ערג אייגענט־ליך נישט נעווען. די גאַליציש'ע לאנדשאפּט מיט אירה אייגענעם קאָלאָריט. דאס שטעטל מיט זיין מעלאָנכאָליש־ע שטימונג. דער פּארק מיט די ביפּישע אויסגעדרעטע גאַליציש'ע יידלעך. ווּאס דערהען זיך ארום פּוסטע־פּאָס. פּאָבען מיט ביינערנע שטעקעלעך אוּן מיט דער נשמה — דאס פּלוץ האט דער גאַליציאַנער פּאָעט קיינמאל נישט נעוואוסט. ער האט זיך פּריוויליג אוּן מיט פּארנניגען בידנע נעלאָזט אייבידען אין זיין לוסטיג־טראָגישע טיציאָנוס־סביבה. אין יענע אויסגעדעפּקטע גאַליציש'ע האריזאָנטען. וועלכע זענען אָרוים באלאָבענן נעווארען פּון האלב גדייצערטע קולטורלוכטלעך. מען האט נעשריבען האַרציג לובעלידער אויף דער מאה. לידער צום פּאלק אוּן צום לאנד. צו נאט אוּן צו לוסט. עס איז מיינסטענס — מיט וועניג אויסנאמען. פּארשטעהט זיך — נעווען בעקי די אסתּ־ע גאַליציאַנער מחודה. אבער אויפּנעמיך נור אוּן יענעם ביפּערן זיך פּון גאַליציאַנזם אלס בעספּערמענס. אלס נייסטיגע דיכטונג. נישט אלס ווירקליכקייט. פּון יענעם — איך וואלט נעזאָגט: אידעאַליזם — גאַליציאַנזם. וועלכער האט ביז היינט קאָכפּראָמיטירט דאס אריסע גאַליציען.

דוד קענינג סבערג איז דער עדשטער גאַליציאַנער דיכטער. וואס האט אלס אַזאָלכער ד"ר חאָבילידירט זיין היים. ווּאס באציהט זיך צו איהר נישט ווי א יוד, וואס וואוינט, נור ווי א דיכטער. וואס לעבט־אויבער. מען זיין קלאָדען סינטעטישען נייסט האט עד צום עדשטען מאל ארומגענומען אלע די קונסטלערישע עלעמענטען. וואס זענען גלעקנען פּארבארגען אין דעם צניעות. אין דער שטילער מידיוויגער אריסקייט פּון דעם גאַליציש'ן שטעטל.

שוין לויכט מיין שבעטל פּון דערהויבענעם זין.
דאָרך פּקערמזשעס. איבער לאָנקעם גרונט
גיהט איך אקענען איהם אצינד. נעזונט.
אין האַרצען פּליגעל. אין די אויגען בליין.

(הונדערט פּאָעטען, זייט 14)

אפֿילו נאָכדעם וואָס די פֿרישע ווּאָפֿנטראָגער געזונטקייט זייַנע, דער בליץ פֿון זייַן שרעקפֿון קינסטלערישקייט אויף. האָט אויך באַהיט פֿון ארויסצופֿאַלן אין דער נאָרישער פֿאַרטראַכטקייט שטעטל־אָפּשפּאַנטיק מיט פֿרייַע שטערנביכלעך און אָפּלעסענע יודן. וועלכע האָט א צייט לאַנג ווי די לייבהאַפֿטיגע פֿעטע פֿריינדסען שבת אַרויסקאָקעטירט אין דער יודישער ליטעראַטור. די דאָזיגע סיוחס־דיגע כנסת־ישׂראל־שיינקייט. וועלכע האָט זיך דעם ליטעראַרישען בעל הבית׳ל תמיד צוגאָפֿען ווי כשר׳ער באַלואָמ אויף זיין התּרן. האָט דער אויפֿריכטיגער קינסטלער שטענדיג פֿאַראַכטעט. וואַרין די גאַנצע שמאָליכע זיסקייט, דער מעשׂהדיקער הבדלה־גלאַזן פֿון דער נשמה יתירה־אָפּאַנטיק זענען בעצם דער אייגענטליכסטער היסוד פון קונסט — מעלאַדראַמאַטישער לאַקריז.

דוד קעניגסבערג איז א רעאליסטישער לירייקער. זייַנע מיסטעריאָזע געפֿאַרסטע פֿאַנטעזן דערגעהנטערן זיך אינערליך צו דער העכסטער פֿולקאָמענסטער פֿאָרם פֿון ליטעראַרישער קונסט — צו דער פּראָזע. ער גיבט נישט צו יענע „צאַרטע" זינגערס פֿון בענקענדיגע חלומות און תּפֿלה־דיגען שׂער. וועלכע צערינגען אבליגאַטאָריש יעדען בין השׂמשות אין פֿעטשטשען זיך אייביג סיס וויבערישער וויכקיים. זיין טיפֿע דיכטערישע צארטקייט דרוקט זיך אוים אין פֿעסטע מאַנאָבילישע פֿאָרסען. און די העקווויזיטען פֿון זיין פּאָעזיע זענען נישט די שכינה און דאָס שמילע פּרוכת. נור פונקט — דער וואָס־מערגער און דער דאַפֿגיהער.

אין דער פֿרי

שוין גראָה אין דרויסען. סיהאָבען שוין די העהנער
מיט גרינגע פֿליגל טוענדיג א שלאָג
געקרייטעט אין דעם שלאָפֿולען פֿאַרטאָג.
שוין ווקען זיך אויפֿ נייַ דעם באַגי־דישׂ טענער.
דער וואָסערגער איז שוין אויפֿגעשטאַנען
פֿון זיין גלעזערנעם הארטער סאַרגענרוה.
באַוועגט זיך שוין שלעפּעריג צום וואַסער צו.
און קוסט זיך הויענדיג סיס שווערע קאַנען.

פֿאוואָליע קוסט דאס לעבען אין זיין גאנג.
און טיידען עפֿענן זיך אין יעדען הויז.
סיגייהען שכנים בייַ אייניאַדער איין און אויס. —
דער שלעפּער אין פֿאַרשלאָפֿען הייבט צו לאַנג.
כאָפּט אויף זיך. שפּעט! און טוט זיך אָפּ א וואַרף:
דער דאָפֿגיהער אין שוין אין צעהנטען הרף.

(„הונדערט פֿאָעטען" זייט 10)

אזוי זהט קעניגסבערג „דאס לעבען אין זיין גאנג". עס פֿאַדעקט זיך באַסט אייגענעדינגער בת און סוס צו אזוי־ַוי פֿשטות. צו אָפּ דוהיגער אידילישער קליינשטעטלדיגקייט „אין אָפּ דער רויסער צייַט". קעניגסבערג איז נישט „אריגינעל". זיין סביל איז בריים און עפּש. זיין וואַרט האָט פּולען קלאַנג. און דעם סוד פֿון די טונקלע פורות און האַלבע וועלטער פֿאַרשטעהט ער נישט. דאָפֿאַר אָבער פֿאַרשטעהט ער שוין גאר די סיסטעריע פון דער ליטעראַר. וניגער אָפּענקייט אין דער קונסט און דאָפֿאַר בזקי איז יעדעס אייניציג פֿון זייַנע — רעפּרעזענטאַטיוו — סאָנעטען אין טיפֿערן זין פֿונס וואַרט נאָטור־סאָלעריי. פֿאַר דעם אכת־דיגען דיכטער איז „די נאָטור" נישט קיין טעמע. אויף צו באַזינגען אזויצוזאָגען פֿאַר שענקייט וועגען די גרינע פֿעלדער און די הערליכע וועלדער. כדי זיך נאָך אט דעם דיכטערישען מרירות טאַקי ווידער א נעם צו טון צו דער קלעבערנער גלעיבטער פֿון זיין התּרן. נאָטור איז סוף כל סוף דאָס. וואָס „מאַרינע דיכטער" באַקומען אין זיך — און סיס העכסט! — אין וואָס בייַ אם תּידיג דיכטער וועלען דער־פֿון גרעאַטען למשל אָפּ אזעלכע שורות:

וויינט חברה

האלבנאקטע. אין די קעשענעס די העכט
אצונדער קומען זיי אהיים פֿון שפּיל.
אין שטעטעל ליכטען זיך שוין פֿענסטער פֿיל.
א שייער אונטערן רויגען דייַסום ברענט.

מלך כ. / היינע אין אימבערס שפּיגעל

עס זענען פֿאַרהאַנען שפּיגלען, וואָס זענען אזוי
משונה געשליפֿען. אז אפילו אן אפּאָלאָ זההט אויס
אין זיי ווי א קאַריקאַטור אין צוויבעל אונז צו לאַכען.
הייַנריך היינע.

ש. י. אימבערס ביבליאָגראַפֿיע. (אויבערזעצונגען פֿון דער וועלטליטעראַטור) נומער 1: הייַנריך היינע–ליעדער. אויבערזעצט פֿון ש. י. אימבער. פֿאַרלאַג „בייַלאַד" ווילנע 1920.

אימבערס אויבערזעצונגען פֿון היינען קאָן מען זעהר פֿשוט אויסטיילען אין צוויי קאַטעגאָריעס: אין „געטרייַע" אין „פֿרייַע אויבערזעצונגען. „געטרייַע" — דאָס זענען אזוינע אויבערזעצונגען, וואָס אימבער האָט געמיינט, אז וועגן מען שרייבט אויבער דעם דייטשען טעקסט סיס ידישע אותיות, סיס די אייגענע וועלטער אין סיס דיזעלביגע גראַמען. אין דאָס שוין א ידישע אויבערזעצונג. למשל:

טויט־הונגעריגע, מידע פֿאַלען צו
די אָרעמסע. פֿון פֿאַליעזען האַלב־טויט
צו רייַז סיס מילכיק אין צו שווארצען בריוט
אין צו דערקווייקענדיגער קישענסע־דות.

אין קוסט דער חלום. זעהען זיי די זון.
דעם גרינעם סאד אין בייסלקע דויבע פֿון
די צייַטיגע וויינפֿערלקע. און סיס א שער
שערט עמיצער. א גוטער. כיוויס נישט ווער.
באזונדער יעדען איינעם אָן אין שוים
פֿיל רויטע וויינפֿערלקע. וו׳ וויינשטיל גרוים.

(„הונדערט פֿאָעטען", זייט 29)

איך חאָב סיס א כיוון צוזידט איינעם פֿון יענע פֿאַנטעזן. וועלכע זענען אייגענטליכ נישט קיין אָפּציעלע — נאָטור־לידער. כדי דוקא דערבייַ צו באַווייזען, וי׳ הארמאָניש עס גיבען זיך צוזאַמען בייַ קעניגסבערגען דאס אָריגינעל. אויסצוגיג. אויסדרוק אימשטענ נאליזישע שטעטעל סיס יענע אינטענסיוון. סיס רייכע פֿאַרבען אָנגעזעטיגטע נאטור־בילדער. וועלכע אכטען קענינגס־בערגס שפּראַך סיס דעם שנאַרקען וויניגען דוסט פֿון אלטע טונקלע סאַדען.

קענינגסבערגס טיפֿע נאטור־פֿאַבונדענקייט וויייזט זיך אויך אין דער אבסאָלוטער אידענטיטעט צווישען זיין דיכטערישער איבערלעבונג אין זיין שפּראַך. וועלכע איז אפילו אָפּ נישט גאנץ פֿרי פֿון לאָקאַליזמען אין סינטאַקטישע עקספּרעסיענטן. דער חסרון איז אבער נור אַן אויסערליכער. בעצם איז זיין שפּראַך א חלק פֿון זיין רייַכער נאטור. ער אויסדרוקט נישט נישט וויניג בילדער און שטימונגען אין דער שפּראַך — ער לעבט זיי אריין אין אויר. ער שאַפֿט זיי אינס וואַרט. דאס איז אפּילו. דאָכט זיך. אן אלטער אלגעמיינער אמת. וועלכער גילט פֿאר יעדער אינעיגער דיכטערישער שאַפֿונג. בייַ אונז אבער מוז דאָס דאָך באַוונדער אדויסגעהאָבן ווערען. וואַרין בייַ אונז איז אין די לעצטע יאהרען אויפֿגעקומען א סאַדנע שפּעציעס סאדער־נע דיכטער. וועלכע פרובען זיך אריינצאַפֿען אין דער אייבינקייט אריין אדער אָפֿם „דיכטער אהן א שפּראַך". אין דאס איז געוועהנליך שוין פֿאַר זיך אליין א סימן פֿון גרויסקייט. אדער — נאָך אריגינעלער — באטשי נישט קיין דיכטער. האבען זיי דאָך זייער אייגענס א שפּראַך אין בילדען אייגענטליך אין אייגענע קאטעגאָריע: שפּראַך־דיכטער. שפּראַך אין בייַ דער דאזיגער דיכטערישער שפּעציעס ידענפֿאַלס עפּעס. וואָס אדער מען האט עס און מען באדארף גאר נישט סתּהר דאצו. אדער מען האט עס נישט און שפּעציאליזירט זיך דערפֿאַר אויף — שנום־לשון.

אט דער נייסטער ליטעראַרישער קאמפֿאַרט פֿעהלט לחלוטין דעם „אלטפֿרענקישען" דוד קעניגס־בערג און א סימ באַקי דאָפֿאר ווערט הייטט קעניגסבערג צוגעדעכטע צו יענע דיכטער. וועלכע חזרין זיך איבער כסדר. לעבען אין איין גרונד בעפּיהל. שפּענן זיך אוים זעהר שנעל. ווערען שטיל און פֿאַרלוירען.

אבער אָך סיין. אז אט די זענען באקי די אסת׳ק. אויסדרוועהלטע קינסטלער. וועלכע לעבען שטענדיג אין איין גרונדגעפֿיהל. אין איין גרונדשטימונג. שפּענן זיך אוים זעהר שנעל. ווערען ווידער פֿריש באנייט אין געהנען אין דער וועלט פֿון אייבינקייט צו אייבינקייט.

מלך כ. / היינע אין אימבערס שפּיגעל

אימבער	היינע
אין וואָלטן די נאַכטיגאַלן	Und wüßten's die Nachtigallen,
געוואוסט, ווי מיין זעלע איז קראַנק,	Wie ich so traurig und krank,
זיי וואָלטן גלאַזט ערשאַלן	Sie ließen fröhlich erschallen
א לויבליכען טרייסט־געזאַנג.	Erquickenden Gesang.
ווי קאָנען די אַלע דאָס ווייסן?	Die alle können's nicht wissen,
עס ווייסט נור איינע מיין שמערץ —	Nur eine kennt meinen Schmerz;
זי האָט דאָך אַליין צערייסן,	Sie hat ja selbst zerrissen,
צעריסען אין מיר דאָס האַרץ.	Zerrissen mir das Herz.

אָדער:

אימבער	היינע
באַטראַכטען מיט זאַנפטליכע אויגען,	Betrachten mit blinzelnden Augen,
ווי אַלעס ראָמאַנטיש בליהט,	Wie alles romantisch blüht,
מיט לאַנגע אויערן זויגען	Mit langen Ohren saugen
זיי איין די ספּיגעלעכס ליעד.	Sie ein der Spatzen Lied.
איך אָבער פֿאַרהענג דן פֿענסטער	Ich aber verhänge die Fenster
פֿון צימער מיט שוואַרצען טוך —	Des Zimmers mit schwarzem Tuch,
עס מאַכען מיר מיינע גשפּענסטער	Es machen mir meine Gespenster
אפילו ביי טאָג א בעזוך.	Sogar einen Tagesbesuch.

אָדער:

אימבער	היינע
איך האָב אסך בלאַסע לייכען	Da hab ich viel blaße Leichen
בעשוואוירען מיט ציבעריאַכען,	Beschworen mit Wortesmacht,
זיי ווילן איצט נישט מעהר ווייכען	Die wollen nun nicht mehr weichen
צוריק אין זייער אַלטער נאַכט.	Zurück in die alte Naeht.

אָדער:

אימבער	היינע
דער מאָנד איז איהר בעליעבטער,	Der Mond, der ist ihr Buhle,
ער וועקט די מיט זיין ליכט,	Er weckt sie mit seinem Licht,
און איהם עטשליעפרט די פֿרייונדליך	Und ihm entschliefert sie freundlich
דאָס פֿרומע בלומענגעזיכט.	Ihr frommes Blumengesicht.

אָדער:

דא וואָלט איך געקאָנט ציטירען נאך אין ערציג אזויע איבערזעצונגען.

אימבער האָט זיך אָבער אויך עריבויבט היינע צו איבערזעצען. דאָס הייבט ער האָט געהאט די העזה. היינעס בולדער אין גרמאַנקען פֿערבינטען מיט זיינע אויגענ. אימבערישע — אין אלין דאָס צוליב דעם גראָס. וועלכען אימבער האלט וויזט אים פֿאַרן וויכטיגסטען אַרבייט פֿון אָפּצוזיץ. למשל:

אימבער	היינע
ווי בלוט איהר ליב, ווי גלוט איהר קוש,	Sie schmiegt sich an mich wie ein Reh,
דאָך ווויינט זי אויך פֿיל ביטערניש.	Doch weint sie auch voll bittrem Weh.

אָדער:

אימבער	היינע
און גרויסע שטערען שענקען	Und Liebesweisen tönen
דיר שנראַהלען דיפֿטידורכשטרויקט.	Wie du sie nie gehört.

אָדער:

אימבער	היינע
זיי האָבען דאָס ארן פֿערבראָכט מיר,	Sie haben das Brot mir vergiftet,
געמאַכט דאָס אויג מיר נאַס.	Sie gossen mir Gift ins Glas.

(אַלע איבערזיצונגען פֿון דעם ליד זענען זעהר אָפּגעשריבען — ווייל מע גראַמט זיך!)

אָדער:

אימבער	היינע
עס פֿליעסט מיין זעהר אין מיטען נאכט אפילו	Und vor den Augen wird mir trüb und trüber

אָדער:

אימבער	היינע
אין בליהען מיט די בלומען	Und aller Qual entnommen
אין זינגען זייער ליעד.	Und froh und selig sein.

אזוי זעהען אויס אימבערס „פרויי". איבערזעצונגען, זיי דערווערקען באמת א „האמנגלעבניס", אָדער זיי אימבער איבערזעצט דאָס ווי־אַזוי אויף ירדיש — א לאַבאן אָהן אן עק.

היין אסך סבלוסבטישע אין גראַמאַטישע גרייזען (איך בין באַנג, צוויי גרענאַדיר, מלאכלעך) זענען פֿארהאַנען אינם בוכע אויוועג ירדישע ווערטער: דער מאַנד, דער שוידאַנד, ערבלייבט, דריקען, דאָס ליעב (די געליבטע), דאס בילדנים, דאס ווילדנים, ענטשליעפֿט, די ליבען, שלויבען, עהרווייפֿען, ווייטערדויע פֿרוישים צו אַזא מין „שטיקעל אַרבייט" זענען אויבערזי.

ע ר ק ל ע ר ו נ ג

א תשובה צום דיכטזואַרקאמיטעט.

אין מאַכענט פֿון 7 יאַנואַר אין אין א אנדערע צייטונגען פֿראַטפֿנטליכט דער דיכטזואַרקאמיטעט נעגען דער „גזילה" ווען דער פֿארלאג דער קוואל אין ווען אין בעזאנגען. אפֿדרוקענדיג דונע־זאכן „אפֿעלע" אהן דעם חסכם פֿון די ירדישן.

איך אנערקען אין פֿרינציפּ די נעטיגקייט נעמה פֿון דיכטזואן קאמיטעט, חגם איך פֿערזענדליך טראג אויף זיך פֿאר דעם עצם פאקט קיין שום אחריות נים. ווייל מיין צוגעהיריגקייט צום פֿארלאג איז נעשעהן שוין לאַנג פֿאר דעם עצם פאקט פֿון דער חיב אבער, אלם איינציגער אנפֿיהרער פֿון פֿארלאג, פֿעסטצושטעלן די דאוויגע פאקטען:

1) לאנג, איידער די ביכער וענען ארויס אויפֿן מארק, גלויבן זיי די פיהרונג אין אריבער צו מיר. האט דער פֿארלאג נעשיקט א שפּעציעלען שליח קיין ווארשע אויפֿ שלוסלויף מיטן צוזאג זיך צו פֿערשטענדיגען מיט די יודישן פֿון פֿארלאג, פֿעסטצושטעלן פֿרוצקי אין נ. פינקעלשטיין.

2) דער דיכטזואהן־קאמיטעט האט זיך פֿארקאפֿדיעט אין סתם נישט נעוואלט קיין אויסגלויף. עס פֿרעגט זיך: וויאלאר אז ער האט נעזעהען, אז עס איזט שוין לאחר חמשה, פֿארוואס האט ער נישט נעשטעלט זיינע תביעות דירעקט צום פֿארלאג אין ואר אפילו זיין בין צו פֿערזיכטונג פֿון דער נאנצער אויפֿלאג? עכט מוז דאָך דערמיט נעשעהען, וי מיינן די חשובע הערן? יעדעמפֿלם, מוט וואס פֿאר א ישור שרויט מען דא ווענען „זוהה".

3) דער פֿארלאג איז נעווען אין איז בייט צו דערפילען אלע תביעות פֿון אלע יודישן. ווען אבער דער דיכטזואהן־קאמיטעט ווייטער מאכען קולות פֿון א נגזל — אזוי נוב איך איבער דעם נאנצען ענין פֿאר א משפט פֿון לומראכען אין זשורנאליסטען פֿארוויין אין ווארשע.

אלע צייטונגען, וואס האבען איבערגעדרוקט דעם בריף פֿון דיכטזואהן־קאמיטעט, ווערען נעבעטען, למען האמת, אויך די דאוזיגע ערקלערונג איבערצודרוקען.

אין נאמען פֿון פֿארלאג „דער קוואל"

משה זילבורג